

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ
СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ

Венгер Алли Олександрівни

Науковий керівник:

Матвієнко С.І., к. пед н., доцент кафедри
дошкільної освіти,

Рецензенти:

Лісовець О.В., доктор філософії у галузі
освіти/педагогіки, доцент кафедри дошкільної
освіти Ніжинського державного університету імені
Миколи Гоголя

Новгородський Р.Г., к. пед. н., доцент кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені
Миколи Гоголя

Допущено до захисту: Протокол № від .11. 2024 р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Венгер А.О. Педагогічні умови формування досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці. Кваліфікаційна робота. Ніжин, 2024. 106 с.

Наукова робота присвячена аналізу такого аспекту проблеми соціалізації дітей передшкільного віку, як формування в них навичок спільної діяльності. Проаналізовано основні наукові розробки з проблеми феноменології спільної діяльності, її зв'язку із взаємодією та колективною діяльністю. Вказано на специфіку набуття дітьми передшкільного віку досвіду спільної діяльності. Розкрито потенціал художньої праці щодо забезпечення соціалізуючих засад спільної діяльності дітей передшкільного віку. Здійснено діагностику сформованості досвіду спільної діяльності дошкільників у процедурі проведення констатувального експерименту. Розроблено критерії і показники, виявлено та обґрунтовано рівні сформованості досвіду спільної діяльності в дітей передшкільного віку засобами художньої праці. Визначено педагогічні умови формування досвіду спільної діяльності дітей передшкільного віку засобами художньої праці та розроблено методичні матеріали щодо забезпечення кожної із цих умов.

Ключові слова: спільна діяльність, взаємодія, колективна діяльність, досвід, досвід діяльності, досвід спільної діяльності, художня праця, діти передшкільного віку.

Venger A.O. Pedagogical conditions for the formation of the experience of joint activity in preschool children by means of artistic work. Qualification work. Nizhyn, 2024. 106 p. – in Ukrainian.

The scientific work is devoted to the analysis of such an aspect of the problem of socialization of preschool children as the formation of their skills of joint activity. The main scientific developments on the problem of the phenomenology of joint activity, its connection with mutual and collective activity are analyzed. The specifics of the acquisition of joint activity experience by preschool children are indicated. The potential of artistic work is revealed in terms of ensuring the socializing potential of joint activity in preschool children. Diagnostics of the formation of the experience of joint activity of preschoolers in the procedure of conducting an ascertaining experiment is carried out. Criteria and indicators are developed, the levels of formation of the experience of joint activity in preschool children by means of artistic work are identified and substantiated. The pedagogical conditions for the formation of the experience of joint activity of preschool children through artistic work have been determined and methodological materials have been developed to ensure each of these conditions.

Keywords: joint activity, interaction, collective activity, experience, experience of activity, experience of joint activity, artistic work, preschool children.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ	10
1.1. Психолого-педагогічні основи проблеми спільної діяльності дошкільників	10
1.2. Специфіка набуття дітьми передшкільного віку досвіду спільної діяльності	18
1.3. Художня праця як засіб набуття дітьми передшкільного віку досвіду спільної діяльності	28
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	40
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ	42
2.1. Програма і результати констатувального експерименту	42
2.2. Педагогічні умови забезпечення сформованості досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці .	63
2.3. Методичні матеріали щодо забезпечення педагогічних умов формування досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці	71
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	77
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному світі, зумовлюють потребу в пошуку способів регулювання відносин між суб'єктами як на міждержавному, так і на особистісному рівнях. Це підкреслюється у Державному стандарті дошкільної освіти, зокрема в освітньому напрямі «Дитина в соціумі» акцентується на важливості формування у дітей навичок таких відносин, як співробітництво, співтворчість, партнерство та вміння працювати в команді. Ці навички сприяють розвитку особистості, яка здатна вільно реалізувати себе в соціальній і духовній сферах суспільного життя.

Співробітництво, спільна діяльність як одні з цінностей культури, є основою важливих способів поведінки та діяльності людини, що забезпечує можливість самореалізації та передачі досвіду позитивної, творчої взаємодії. У працях таких авторів, як Ш. Амонашвілі, Г. Андрєєва, А. Гончаренко, О. Козлюк, О. Кононко, Т. Піроженко, Т. Поніманська та інших, розглядається діяльнісний і гуманістичний аспект спільної діяльності, його діалогічна структура, а також наголошується на необхідності формування навичок співпраці, починаючи з дошкільного віку. У дошкільному віці засвоєння досвіду співробітництва з однолітками підвищує ефективність взаємодії та спільної дитячої діяльності, сприяє формуванню соціальної готовності до навчання в школі (А. Богуш, Н. Гавриш, В. Маршицька та ін.).

Проблема розвитку спільної діяльності дошкільників знайшла відображення в низці досліджень: щодо окремих аспектів формування співробітництва дітей у праці та грі (Г. Беленька, Н. Гавриш, О. Рейпольська, Н. Шкляр та інші); у художньо-продуктивній діяльності (Н. Голота, К. Демчик, О. Дронова, С. Матвієнко, О. Половіна, Ю. Соловійова, Г. Сухорукова та інші).

До цього часу залишаються недостатньо досліджені можливості різних видів занять, як форм організованого навчання для розвитку спільної

діяльності дошкільників із однолітками. Разом з тим, своєрідність освітнього процесу в дошкільному закладі, різноманітний розвивальний зміст занять, можливість інтеграції на заняттях різних видів дитячої діяльності, регулярність та систематичність їх проведення відкриває великі перспективи для накопичення дітьми досвіду співробітництва із однолітками в процесі вирішення спільних завдань.

Значний потенціал щодо організації спільної діяльності дітей має художня праця. У процесі занять цим видом діяльності для вирішення поставлених вихователем завдань діти об'єднуються у різні творчі групи, вчать працювати спільно, ставити колективні завдання та навчаються їх вирішувати. Характер праці дітей у процесі спільної роботи стає все більш колективним, вони набувають соціально-комунікативних навичок та умінь соціальної взаємодії.

Однак, проблема організації спільної діяльності дітей в їхніх заняттях художньою працею на сьогодні не набула належної наукової розробки. Окремі її аспекти досліджувалися Н. Голотою, Л. Калуською, С. Матвієнко, В. Рагозіною та іншими науковцями. Необхідність продовження наукової розробки проблеми організації спільної діяльності старших дошкільників з однолітками засобами художньої праці зумовила вибір теми дослідження та *його актуальність*.

Об'єкт дослідження: процес спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування досвіду спільної діяльності в дітей передшкільного віку засобами художньої праці.

Мета дослідження полягає у виявленні, теоретичному обґрунтуванні та методичному забезпеченні педагогічних умов формування досвіду спільної діяльності в дітей передшкільного віку засобами художньої праці.

Гіпотеза дослідження полягала у наступному: формування досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці буде ефективним за дотримання наступних педагогічних умов:

- 1) використання потенціалу занять з художньої праці щодо набуття дітьми передшкільного віку досвіду спільної діяльності;
- 2) забезпечення організаційних і методичних основ спільної діяльності дітей передшкільного віку на заняттях з художньої праці;
- 3) створення ефективного розвивального середовища для формування в дітей передшкільного віку досвіду спільної діяльності на заняттях з художньої праці.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати теоретичні основи проблеми спільної діяльності та розкрити специфіку її розвитку стосовно дітей передшкільного віку.
2. Схарактеризувати художню працю як засіб організації та забезпечення спільної діяльності у дітей передшкільного віку.
3. Розробити та теоретично обґрунтувати критерії і показники сформованості спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці та виявити відповідні рівні.
4. Виділити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці та розробити методичні матеріали щодо їхнього забезпечення.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз, порівняння, систематизація, класифікація та узагальнення теоретичних даних, представлених у педагогічній, психологічній, мистецтвознавчій літературі з обраної проблеми;

емпіричні: індивідуальна бесіда, малюнковий тест «Вивчення навичок культури спілкування у взаємодії з однолітками», колективна бесіда, спостереження, діагностична методика «Саморобка», обстеження матеріальних умов розвивального середовища, аналіз планів вихователів, анкетування.

метод статистичної обробки емпіричних результатів.

Теоретичне значення роботи полягає у:

- 1) теоретичному обґрунтуванні проблеми розвитку спільної діяльності у

- психолого-педагогічній літературі;
- 2) розкритті досвіду спільної діяльності специфіки стосовно дітей передшкільного віку;
 - 3) обґрунтуванні потенціалу художньої праці щодо формування у дітей 6-7 років навичок спільної діяльності;
 - 4) розробці критеріїв та показників сформованості досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці;
 - 5) характеристиці рівнів сформованості досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці;
 - 6) розробці та обґрунтуванні методичних матеріалів до педагогічних умов формування досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці.

Практичне значення роботи визначається розробкою програми експериментальної роботи з вивчення стану практики ЗДО щодо організації співпраці дітей 6-7 років у заняттях художньою працею та визначення впливу даного процесу на формування у старших дошкільників навичок спільної діяльності. Експериментальний матеріал даного дослідження можна використовувати у практиці роботи ЗДО з підвищення кваліфікації педагогів у питаннях соціалізації дітей, формування в них засад спільної діяльності, колективізму та м'яких життєвих навичок. Доцільний для написання наукових робіт здобувачів освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Упровадження результатів дослідження здійснювалося через:

Участь у:

1. XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку світової та української культури : сучасні акценти та перспективи». м. Рівне. Рівненський державний гуманітарний університет, 18–19 листопада 2021 р.
2. XVIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна XXI століття: культурно-мистецький вимір», Рівненський державний гуманітарний університет, 17 – 18 листопада 2022 року.

3. XIX Міжнародній науково-практичній конференції «Українська і світова культура в умовах глобалізаційних викликів та війни». м. Рівне, РДГУ, 16-17.11.2023 р. Тема виступу «Історичні аспекти гуртового жіночого рукоділля в Україні».
4. XX Міжнародній науково-практичній конференції «Українська і світова культурна практика в умовах глобалізаційних викликів та війни», Рівенський Рівненський ДГУ, 26 листопада 2024 р.
5. XI Міжнародній інтернет-конференції молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання – 2021. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук», 8-10 грудня 2021 р. Глухівській національний педагогічний університет імені Олександра Довженка.
6. Всеукраїнській науково – практичній конференції (з міжнародною участю) «Фребелівська педагогіка в сучасній освіті : вимоги, тренди, перспективи». 20 – 21 квітня 2023 року, м. Івано – Франківськ, м. Херсон.
7. Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції з Міжнародною участю «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». Ніжин, НДУ ім. Гоголя (6.11.2024).
8. Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». 23 жовтня 2021 р.
9. IV Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». 17 травня 2022 року, м. Глухів, ГНПУ імені Олександра Довженка.
10. IV Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти й молодих вчених «Дошкілля в сучасному освітньому просторі: досвід, інновації, перспективи» (8 травня 2024 року Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка).
11. Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, магістрів

та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 19 жовтня 2022.

12. Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 18 жовтня 2023. Тема виступу: ««Особливості прояву колективізму дітьми перед шкільного віку у художньо-продуктивній діяльності»».
13. Регіональній науково-практичній Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 20 червня 2023.
14. II Регіональній науково-практичній Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 20 червня 2024 року.

Друк статей і тез:

1. Венгер А. О. Гра як засіб соціалізації дітей дошкільного віку. Вісник студентського наукового товариства НДУ ім. М.Гоголя. 2022. Вип. 26. С. 116-118.
2. Венгер А. О. Організація художньої праці у закладі дошкільної освіти. *Збірник наукових статей студентів спеціальності "Дошкільна освіта" / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин. 2021. С. 34-38.*
3. Венгер А.О. (у співат.) Предметно-просторове середовище як засіб соціалізації дошкільників. *Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук», 8-10 грудня 2021 р.* Глухівській національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. С. 411-412.
4. Венгер Алла. Педагогічні умови соціалізації дошкільника у закладі дошкільної освіти. *Психолого-педагогічний пошук : зб. студентських наукових праць за матеріалами IV Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» 17 травня 2022 року.* Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2022. С.

46-50.

5. Венгер Алла. Вплив однолітків на соціальний розвиток дітей старшого дошкільного віку. *Сучасна дошкільна освіта: актуальні проблеми, інноваційні пошуки*: збірник статей ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ед О.Кононко
6. Венгер Алла. Особливості прояву колективізму дітьми передшкільного віку у художньо-продуктивній діяльності. *Актуальні проблеми та інноваційні пошуки у галузі сучасної дошкільної освіти: збірник наукових статей студентів, магістрів, молодих науковців спеціальності 012 Дошкільна освіта* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 17-21.

Отримано Диплом І ступеня І туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності «Дошкільна освіта» (2024 р.), НДУ ім. М.Гоголя, за темою роботи «Особливості організації спільної діяльності старших дошкільників засобами художньої праці».

Здійснено виступ на секційному засіданні IV Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти й молодих вчених «Дошкільня в сучасному освітньому просторі: досвід, інновації, перспективи» (8 травня 2024 року Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка). Тема виступу: «Особливості організації спільної діяльності старших дошкільників засобами художньої праці».

Структура дослідження: кваліфікаційна магістерська робота складається зі змісту, вступу, двох розділів із підрозділами, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 106 сторінок, з них 82 сторінки основного тексту. Список використаних джерел охоплює 7 сторінок, 65 позицій. Робота містить 9 додатків на 17 сторінках, 9 діаграм та 4 таблиці.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ

1.1. Психолого-педагогічні основи проблеми спільної діяльності дошкільників

Проблема спільної діяльності формулювалася по-різному в різні історичні періоди та різними дослідниками. Вона пов'язана з такими термінами, як «групова діяльність», «групова активність», «групова взаємодія», «колективна діяльність» та «спільна діяльність». Незважаючи на певні відмінності в підходах і зміни, що виникають у процесі розвитку цієї проблеми, вона залишається актуальною для дослідників, особливо в соціальній психології.

Дослідники О. Скрипниченко, Л. Долинська та З. Огороднійчук вказують, що діяльність є специфічним видом активності людини, орієнтованим на пізнання та творчі перетворення навколишнього світу, зокрема самого себе та умов свого існування. У процесі діяльності людина створює предмети матеріальної та духовної культури, розвиває свої здібності, зберігає і вдосконалює природу, формує суспільство, а також створює те, що без її діяльності не могло б існувати в природі. Основними характеристиками діяльності є мотив, мета, предмет, структура та засоби [15, с. 79].

Діти дошкільного віку особливо чутливі до стилю взаємодії з дорослими; вони сприймають думку та оцінку дорослого і вразливі до будь-якого тиску чи агресії. Кожна дитина повинна мати право пройти власний шлях самовдосконалення і самореалізації, формуючи свою здатність бути *суб'єктом власного життя у світі*.

Г. Люблінська зазначала, що однією з ключових умов, за яких дитина засвоює позицію суб'єкта діяльності, є спільна діяльність, в якій кожен елемент – від мети до результату – формується спільно (педагогом і дітьми). При цьому зміст освіти має бути відкритим до проблемності як для дитини, так і для дорослого [41, с. 62].

Г. Туряниця та В. Іванова вважають, що спільна діяльність є організованою системою взаємодії індивідів, спрямованою на цілеспрямоване виробництво предметів матеріальної та духовної культури. Спостереження і дослідження активності взаємодіючих індивідів дозволили психологам дійти висновку, що спільна діяльність має багатофункціональний характер, зумовлений її внутрішніми та міжсистемними зв'язками. Індивідуальна діяльність є умовою існування і відтворення як індивіда, так і процесів групової активності, що свідчить про взаємопроникнення та взаємозбагачення індивідуальної та спільної діяльності, а також про взаємодію індивідуально-мотиваційних та соціально-нормативних умов [65].

Це означає, що залучення дітей дошкільного віку до спільної діяльності допомагає їм своєчасно навчитися ефективним способам вирішення різних завдань у співпраці з однолітками. Зміст і смислове навантаження діяльності розкриваються як на рівні окремих контактів, так і в контексті спільної діяльності, що реалізується разом з іншими.

Спільна діяльність – це активна взаємодія з партнерами та оточуючими різного віку, що є важливою складовою соціуму, в якому розвивається дитина. Вона включає обмін діями, операціями та вербальними й невербальними сигналами між дорослими і дітьми, а також між самими дітьми під час формування діяльності [21, с. 85]. Ці акти обміну пов'язані з змістом самої діяльності та процедурами взаємодії учасників навчання. Акти обміну перебудовуються відповідно до внутрішніх регуляторів засвоєваної діяльності та спрямовані на розвиток механізмів самоврядування, які базуються на предметній діяльності, особистісних позиціях і нормах спілкування [44, с. 17].

Сучасні українські дослідники, такі як Т. Поніманська, І. Дичківська, О. Козлюк, Л. Кузьмук та О. Терещенко [55; 64], трактують поняття «спільна діяльність» як рівноправне співробітництво та взаємодію дорослих і дітей. Дорослі, використовуючи різні засоби та методи, формують у дітей уявлення, якості та культуру поведінки. Педагоги надають дедалі більшого значення дитячій спільній діяльності, яка об'єднує дітей спільною метою, завданнями, радіщами та переживаннями. У результаті відбувається розподіл обов'язків і узгодженість дій. Участь у спільній діяльності навчає дітей поступатися бажанням однолітків або переконувати їх, а також докладати зусиль для досягнення загального результату.

Завдання педагога полягає в сприянні активній та позитивній соціалізації дитини в суспільстві. У цьому контексті важливо зрозуміти, як відбувається формування основ спільної діяльності у маленької людини та як вона навчається взаємодії з різними оточуючими в рамках загального психічного розвитку.

Розглянемо існуючі підходи до психічного розвитку дітей і соціальні фактори, що впливають на формування особистості. Витоки соціогенетичного спрямування можна знайти в ідеях філософа XVII століття Дж. Локка, який стверджував, що дитина – це чистий аркуш паперу, на якому можна написати все, що завгодно. Він вважав, що, якщо дитина не обтяжена поганою спадковістю, вона виросте такою, якою її хочуть бачити дорослі. Головним у людині є її досвід, а він, у свою чергу, залежить від соціального середовища [56, с. 166].

У зарубіжній психології можна виділити кілька теоретичних підходів до періодизації психічного розвитку, зокрема, біхевіоризм, який з'явився на початку XX століття в США. Основи біхевіористичної концепції були закладені психологами Е. Торндайком та Д. Вотсоном. Біхевіористи відкидали ідею вікової періодизації, вважаючи, що немає єдиних закономірностей розвитку для всіх дітей. Періодизація, на їхню думку,

залежить від середовища: яке середовище, такі й закономірності розвитку дитини [20, с. 55].

Серед зарубіжних теорій особливо вирізняється психосоціальна теорія розвитку американського психолога Е. Еріксона, який, будучи послідовником Зигмунда Фрейда, зосередився на зростанні компетентності людини в взаємодії з соціальним оточенням. Швейцарський і французький психолог Ж. Піаже, вивчаючи механізми пізнавальної діяльності дитини, дійшов висновку, що психічний розвиток є розвитком інтелекту, який, на його думку, є засобом пристосування до життєвого середовища. Живучи в соціальному середовищі, людина завжди відчуває його вплив. Піаже особливо акцентував увагу на вивченні дитячої мови, виділяючи егоцентричну та соціалізовану мову. Розглядаючи спілкування в контексті спільної діяльності, важливо відзначити соціалізовану мову, оскільки в ній присутня зацікавленість у реагуванні на партнера, а її основне призначення – вплив на співрозмовника [54, с. 5].

Американський психолог Л. Колберг, досліджуючи розвиток особистості в контексті формування моральних цінностей, ставив питання про те, як діти засвоюють різні моральні судження і вчинки. За його класифікацією, на преконвенціональному (доморальному) рівні (до 7 років) моральність чи аморальність суджень дитини базується переважно на принципі вигоди, при цьому вчинки оцінюються за їх фізичними наслідками. Діти орієнтуються на авторитет і владу тих, хто встановлює правила. У спільній діяльності морально виправданими вважаються дії, що задовольняють потреби як індивіда, так і інших людей одночасно [58, с. 66].

Р. Павелків, говорячи про становлення спільної діяльності дітей дошкільного віку, підкреслює, що розвиток в онтогенезі проходить шлях від соціального до індивідуального. Він вважає, що форма психічного розвитку дитини полягає в оволодінні суспільним досвідом і присвоєнні історично сформованих здібностей, способів діяльності та мислення. Наслідування дорослому є спільним механізмом формування вищих психічних функцій.

Павелків стверджує, що ці функції формуються протягом усього життя в процесі спілкування з дорослими. Важливими умовами розвитку дитини є не лише біологічна повноцінність (мозок, нервова система, органи чуття), а й її взаємодія з іншими людьми через спілкування [47, с. 88].

М. Савчин та О. Василенко вважають, що психічний розвиток дитини відбувається не лише як процес біологічного пристосування або адаптації до середовища, а як процес оволодіння соціальним досвідом під час активної діяльності самої дитини [62, с. 66].

Д. Дубравська зазначала, що колективні творчі справи є виявом життєво-практичної громадської турботи про покращення спільного життя, що включає в себе сукупність дій на загальну користь і радість. Це колективна діяльність, оскільки планується, готується, виконується та обговорюється всіма учасниками. Вона є творчою, оскільки на кожному етапі реалізації діти та педагоги шукають оптимальні рішення для спільної проблеми; робота не відбувається за шаблоном, а завжди відкриває нові можливості для її учасників [21, с. 76].

Отже, розвиток навичок співпраці вимагає значних педагогічних зусиль з боку дорослих і має здійснюватися поетапно, ускладнюючи завдання як для педагога, так і для дітей. Проблема спільної діяльності старших дошкільників обговорюється в наукових публікаціях і дослідженнях багатьох педагогів і психологів, які вивчали розвиток умінь співпраці під час ігор, трудової та творчої діяльності.

Р. Павелків визначає *колектив* як «групу людей, об'єднаних спільною діяльністю, працею, навчанням або вирішенням певної соціальної проблеми». У ширшому розумінні це – люди, що мають спільні ідеї, потреби та інтереси [47, с. 92].

Аналіз літератури з розвитку спільної діяльності виявив існування різних підходів до пояснення психічного розвитку та його залежність від багатьох факторів. Основне завдання дослідників полягає у визначенні тих

чинників, завдяки яким дитина стає особистістю, без яких нормальний розвиток та позитивна соціалізація в суспільстві є неможливими.

С. Матвієнко зазначає, що форми роботи, запропоновані педагогом, значно впливають на соціалізацію дитини. Чим різноманітніші будуть способи участі дітей у різних справах, тим більше можливостей для вияву особистісних якостей виникне в процесі їх соціалізації [43, с. 253].

Психологи визначили кілька факторів, які сприяють становленню дитини як особистості, її розвитку та позитивній соціалізації в суспільстві. Діяльність розглядається як активна взаємодія людини з оточенням, в якій вона стає суб'єктом перетворення дійсності для задоволення своїх потреб. Спільна діяльність є активною взаємодією з партнерами та оточуючими людьми різного віку, що створює соціум для розвитку дитини. Цими соціальними середовищами є сім'я та дитячий садок, які впливають на формування гармонійної особистості. У цих середовищах дитина вперше пізнає себе та світ, що її оточує, а також формує позитивне ставлення до трудової діяльності.

О. Кононко підкреслює, що *співробітництво* є типом взаємодії у спільній діяльності. Вона виділяє структурні компоненти співробітництва: мету, мотив і спільні дії. Для ефективної співпраці між дітьми потрібні такі складові:

- позитивна настанова дітей на взаємодію з однолітками;
- знання правил та моделей співробітництва, а також варіантів поведінки у спілкуванні з однолітками;
- вміння домовлятися, вислуховувати інших і спільно вирішувати освітні завдання;
- здатність самостійно визначати свою роль у виконанні спільного завдання [31, с. 99].

Взаємодія з однолітками сприяє розвитку у дітей таких якостей, як довіра, готовність до співпраці, вміння ладнати з іншими, захищати свої права та раціонально вирішувати конфлікти. Діти з позитивним досвідом

взаємодії починають точніше оцінювати себе і інших, що підвищує їх соціальну компетенцію. Школа також вимагає від дітей умінь вести конструктивний діалог, ефективно працювати в групах та вирішувати конфліктні ситуації.

Починаючи з молодшого дошкільного віку, можна організувати процес змістовної взаємодії дітей під час занять. Оптимальний розвиток дитини відбувається в умовах спеціально створеної освітньої ситуації, де у дітей виникає необхідність вступати у стосунки співробітництва – узгоджуючи та підпорядковуючи свої дії. Заняття, які включають спільні обговорення, реалізацію та оцінку кінцевого продукту діяльності, активізують творчий потенціал дитини та формують здатність до співпраці. Для старших дошкільників характерне зростання емоційної чуйності, в них виявляється готовність до співчуття та співпереживання у відповідь на емоційний стан інших. Ці особливості створюють основу для розвитку співробітництва [20, с. 54].

Виділяють два основні види організації співпраці дітей:

- Розподіл діяльності за ролями (функціями).
- Підпорядкування дій правилам (матеріалу) [32].

Ефективним механізмом розвитку здатності до співробітництва є організація спільної пізнавально-дослідницької діяльності в рамках єдиної «навчальної спільноти», де основною метою є формування загальних цілей та спільний пошук способів їх досягнення.

С. Курінна відзначає, що в процесі дошкільного віку у дітей поступово формується вміння та бажання взаємодіяти з однолітками. Цей потяг до спілкування переростає в прагнення об'єднуватися на основі спільних інтересів, які стають мотивом для досягнення згоди в спірних ситуаціях, поступок одне одному та оцінки пропозицій однолітків задля досягнення нової значимої мети [35, с. 77].

О. Кононко досліджувала формування *почуття співпраці* у дітей дошкільного віку через гру. Вона зазначає, що гра сприяє розвитку певних

форм спілкування, які вимагають від дітей таких якостей, як товариськість, ініціативність та вміння координувати свої дії з групою однолітків. З розвитком ігрових навичок діти здатні вступати в триваліше спілкування, що підтримується самою грою [30, с. 94].

Участь у спільних іграх навчає дітей мовленнєвого спілкування, взаємодопомоги та взаєморозуміння.

Важливими показниками *високого рівня взаємовідносин старших дошкільників* є:

- уміння встановлювати контакт з однолітком: виявляє дружнє, доброзичливе ставлення до партнера за допомогою відповідного змісту звернення, інтонації, темпу мови, жестів, міміки (привітна мова, посмішка, схвальні жести).

- уміння орієнтуватися на партнера з метою узгодження позицій у спільній діяльності: визнає рівність прав учасників [49].

Міжособистісне спілкування – це процес, що охоплює встановлення та розвиток контактів, нагромадження суб'єктивно значущої, емоційно забарвленої інформації про іншу людину, вибудовування та стабілізацію стосунків. Перший досвід міжособистісного спілкування починає складатися в дошкільному віці, коли діти прагнуть до спільної діяльності з однолітками та дорослими. У них формується вміння бачити свою роль у спільній діяльності.

Потреба в спільній діяльності пов'язана з позитивними емоціями, що підкреслює важливість створення умов для розвитку почуття задоволення і радості від творчої діяльності. Творчі здібності у колективній діяльності формують у дітей власну точку зору, виховують довіру до себе та інтерес до думки інших. Цей процес також розвиває важливі навички, такі як організаторські, комунікативні, конструктивні та аналітичні, формуючи відповідальність, ініціативність та самостійність. Знайомство дітей з дільністю та творчістю однолітків робить їх добрими, чуйнішими та уважнішими до інших людей і навколишнього світу уцілому [61, с. 134].

Таким чином, у даному підрозділі нами було розглянуто теоретичні засади проблеми спільної діяльності дітей дошкільного віку. Схарактеризовано низку ключових понять, пов'язаних з обраною нами проблемою, як-от: «спільна діяльність», «колектив», «співробітництво», «взаємодія», «почуття співпраці», «міжособистісне спілкування». Усі ці поняття є взаємообумовленими і пов'язаними з проблемою становлення та розвитку спільної діяльності як наукового феномену.

1.2. Специфіка набуття дітьми передшкільного віку досвіду спільної діяльності

Проблема формування досвіду спільної діяльності дитини охоплює широке коло теоретичних і практичних питань. Як у зарубіжній, так і у вітчизняній психології міжособистісне спілкування розуміється як важлива умова психічного розвитку людини, формування її особистості, соціалізації та індивідуалізації.

Дошкільний вік – це найсерйозніший етап у вихованні, оскільки вважається віком початкового розвитку особистості малюка. Тому, це один із головних періодів для організації роботи з дітьми з емоційного розвитку.

Старший дошкільний вік є сенситивним періодом розвитку емоційного та соціального інтелекту, коли для дитини стає особливо важливим уміння встановити контакт, обмінятися інформацією, зрозуміти, як до неї ставляться, і власне становище в групі однолітків.

З розвитком емоційної сфери особистості в дошкільника почуття стають більш раціональними, підпорядковуються мисленню. Дитина вчиться сприймати і розуміти власні відчуття і відчуття інших людей, тим самим вчиться переживати не лише тільки за себе, а й за інших. Починаючи розрізняти емоційний стан крізь міміку і пантоміміку. Тим самим, дитина навчається співпереживати і співчувати літературним героям і казковим

персонажам, розігруючи в різних іграх емоційний стан.

Одним із напрямів роботи дошкільної освітньої організації, що сприяє розвитку емоційної сфери дошкільників, є організація спільної діяльності дітей.

У дошкільному віці важливими є взаємодії дитини з однолітками, а також міжособистісне спілкування між хлопчиками та дівчатками. Для розвитку міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку можна використовувати різноманітні методи, такі як ігри, вправи, етюди, бесіди та елементи арт-терапії. Ці методи сприяють формуванню взаєморозуміння, усвідомленню норм поведінки в різних ситуаціях і зміцненню зв'язків між дітьми. Наприклад, колективне малювання, музичні дозволя та командні змагання можуть об'єднувати дітей, допомагаючи їм краще спілкуватися один з одним. Художня праця в дошкільних організаціях також відіграє важливу роль у формуванні та розвитку комунікативних навичок [43, с. 253].

Ю. Бесчасна підкреслює, що спілкування є ключовим елементом успіху. Діти повинні навчатися комунікації з раннього віку, оскільки інтенсивний розвиток комунікативних умінь відбувається саме в дошкільний період. Перший досвід спілкування визначає, як діти ставляться до себе, до інших і до світу загалом [6, с. 22].

Для забезпечення ефективного спілкування важливо підтримувати активність дитини, викликати у неї відчуття успіху, допомагати усвідомлювати моменти в її діях і підводити до прийняття відповідальних рішень. Опанування способів комунікативної взаємодії є необхідним для повноцінного спілкування.

Поняття *досвід* є предметом міждисциплінарного вивчення, водночас філософською, соціальною, економічною та культурно-освітньою категорією. Філософська енциклопедія визначає досвід як сукупність усього того, що відбувається з людиною в її житті та що вона усвідомлює. При цьому здійснюється накопичення й передача досвіду з покоління в покоління,

що становить істотну характеристику суспільного розвитку.

Науковці відзначають такі етапи формування досвіду, зумовлені способами його набуття:

- 1) умоглядний, що передбачає формування та накопичення досвіду;
- 2) первинний, який складається з усвідомлення, узагальнення й оцінки досвіду;
- 3) вторинний, пов'язаний з трансляцією і використанням досвіду (А. Белкін, Л. Рагозіна, Н. Щуркова). З даною класифікацією соціального досвіду тісно пов'язана теорія Ч. Пірса.

Сучасні нормативні документи дошкільної освіти вказуються на необхідність повноцінного забезпечення усіх умов для набуття дитиною індивідуального життєвого досвіду. Життя дитини характеризується більшою чи меншою організованістю, повнотою, продуктивністю. Завдяки активному буттю задовольняються матеріальні та матеріально-духовні потреби дитини, виробляються звички, розвиваються здібності, формуються особистісні якості, зароджуються життєві цінності. Життєвий досвід, який таким чином набувається дитиною, є практичним, комунікативним, пізнавальним.

XXI століття – це епоха інформації та комп'ютеризації. У сучасному світі відбувається швидка зміна компетенцій, а це означає, що сучасна людина – це людина, яка вміє самостійно здобувати знання, це людина самостійна, творча, така, що багато й активно взаємодіє з іншими людьми. Усі ці якості особистості дають змогу вибудовувати грамотне міжособистісне спілкування, розширюючи її коло спілкування.

Емоційно-особистісний розвиток особистості дошкільника визначає психологічне та соціальне благополуччя дитини. Недостатня увага для формування та розвитку емоційно-вольової сфери призводить до зниження рівня вміння розпізнавати й описувати дитині свій емоційний стан у соціально-прийнятний спосіб. Своєю чергою, це позначається на виникненні конфліктів у дітей, появі в них внутрішньоособистісних проблем, які поступово формуються в тривожність, гіперактивність, агресію або

замкнутість [9, с. 5].

Від емоцій залежить ставлення до інших людей, оцінювання особистих вчинків і дій. Емоції мають всі шанси впливати на абсолютно зворотні дії. З одного боку, сприяти активізації поведінки та діяльності, підвищуючи продуктивність, а з іншого – затримувати діяльність, придушувати і пригнічувати особистість дитини [13, с. 33].

Емоційний досвід набувається дитиною з моменту народження. При цьому надзвичайно важливу роль у розвитку дитини відіграє тип прив'язаності дитини до дорослого, який, формуючись на першому році життя, зберігається впродовж багатьох років життя індивіда і впливає на цілу низку особливостей емоційної сфери та соціальної поведінки. Так, сучасні дослідження свідчать про те, що за наявності прихильності дорослого до дитини, прояву радості щодо успіхів дітей і співпереживання невдач, дає змогу дітям зберігати гарне емоційне самопочуття та формувати поступово готовність діяти й долати перешкоди, що виникають [24, с. 62].

Крім того, ласкаві прояви по відношенню до дитини, визнання її прав, надання уваги стають базою для емоційного благополуччя, істотно впливають на формування в дітей почуття впевненості та захищеності, тим самим сприяючи нормальному розвитку особистості дитини, виробляючи позитивні якості та вольову саморегуляцію.

Таке становище призводить до того, що дитина поступово починає свідомо контролювати себе, керувати своїми внутрішніми і зовнішніми діями, своєю поведінкою загалом. Усе це говорить про те, що в дошкільному віці починає формуватися воля. Однак слід розуміти, що вольові дії дошкільників є досить специфічними, бо вони співіснують із ненавмисними діями, які виникають під впливом ситуативних почуттів і бажань дитини.

Ефективною формою взаємодії педагога з дітьми є спільна діяльність, яка являє собою організовану систему активності взаємодії індивідів, спрямовану на доцільне відтворення об'єктів матеріальної та духовної культури.

Емоції та почуття також формуються в процесі спільної діяльності дошкільників з однолітками. Однак слід зазначити, що діти дошкільного віку під час спілкування з іншими дітьми, спираються на свої власні бажання і не беруть до уваги прагнення оточуючих. Що стосується емоційного механізму співпереживання, то він проявлятиметься лише в середньому дошкільному віці.

Потреба у спілкуванні з іншими дітьми розвивається поступово, спираючись на спільну діяльність дітей в іграх або під час виконання різних трудових доручень дорослих. Виокремлюючи основні засоби та методи розвитку емоційної сфери дітей у дошкільному віці тим самим, можна назвати такі:

- використання сюжетно-рольової гри, що дасть змогу формувати та розвивати емоційну чуйність дітей до однолітків, навчити дітей вирішувати різноманітні проблемні ситуації;

- трудове виховання у формі елементарних трудових доручень;

- застосування театралізованої діяльності, яка дає можливість навчати дошкільників передавати емоції, характер героїв та їхні стосунки один до одного, тим самим подаючи приклад для життя самих дітей;

- організація спільних свят і дозвілля;

- широке застосування художньої літератури, що виступає одним із найприродніших способів під час формування емоційної сфери дітей дошкільного віку, апелюючи до почуттів та емоцій дітей під час прочитання або вивчення того чи іншого художнього твору;

- використання музики, що дасть змогу дитині набувати досвіду передачі почуттів музичними засобами; - образотворча діяльність [28].

Тим самим, ми можемо зробити висновок, що серед ефективних засобів емоційно-вольового розвитку дітей у дошкільному віці виділяється організація спільної діяльності, гра, музика, творчість, мовлення, розвивальне середовище тощо. Використання зазначених методів і засобів дає можливість створювати сприятливі умови для підвищення емоційного тону дітей, тим

самим впливаючи на розвиток загального емоційного стану дошкільників. Особливістю дошкільного віку є переважання гендерної сегрегації – переважне спілкування з представниками своєї статі. У дошкільному віці необхідно використовувати спеціально організовану спільну діяльність дітей для гармонізації взаємодії субкультур хлопчиків і дівчаток, а також для зниження міжстатевої сегрегації [36].

Дошкільний вік – це вік активного прояву інтересу до різного роду пошуку інформації, досліджень, експериментування, порівняння та доведення. Найважливішими завданнями сучасної освіти – є розвиток у дитини умінь і навичок дослідницького пошуку, тобто підготовка дитини до дослідницької діяльності. Дітям необхідна інформація та ознайомлення з новими технологіями, які стануть їм у пригоді в майбутньому. Саме залучення до дослідницьких проєктів, проведення творчих занять – сприяє формуванню та розвитку винахідницьких здібностей, вмінню розуміти та освоювати нове. Відкритість і здатність висловлювати свої думки, уміння ухвалювати рішення і надавати необхідну допомогу партнеру, також формується і розвивається в процесі проєктної діяльності [45].

Як методи формування досвіду спільної діяльності дітей дошкільного віку можна використовувати: ігри, вправи, етюди, спрямовані на формування позитивного ставлення один до одного, на підвищення рівня міжособистісного спілкування; бесіди з дітьми, що допомагають усвідомити норми поведінки в різних ситуаціях; елементи арттерапії (колективне малювання, спонукання до самостійної творчості); елементи психолого-педагогічного тренінгу.

Художньо-творча діяльність є ключовим аспектом розвитку соціальної комунікації у дітей старшого дошкільного віку. Основу цієї діяльності складають музичне та образотворче мистецтво, а також їх взаємодія та синтез [29, с. 55]. Розвиток художньо-творчих навичок розглядається як важливе завдання для формування комунікативних умінь. Дослідження показують, що результати самостійної творчості дітей значно поступаються тим, що

реалізуються під керівництвом педагога, який організовує та направляє цю діяльність. Недостатнє володіння специфікою мистецької мови та нечітке розуміння цілей і завдань художньої праці можуть знижувати цілеспрямованість роботи дошкільників [51, с. 19].

Т. Корж підкреслює, що *художня діяльність* є перетворювальною, творчою та соціально мотивованою, спрямованою на створення конкретного продукту, який поєднує функціональні й естетичні властивості. У процесі цієї діяльності розвиваються ключові якості особистості, такі як самостійність, ініціативність і здатність долати труднощі, а також зростає потреба активно освоювати та творчо змінювати навколишній світ [32].

Результатом художньої діяльності є різноманітні рукотворні іграшки, макети, сувеніри та подарунки, а також предмети для облаштування ігрового простору. Найважливішим результатом є досвід, який допомагає людині досягати успіху в будь-якій діяльності, незалежно від обраної професії. Це продуктивна і практична діяльність, у якій дитина вчиться користуватися інструментами (ножицями, степлером, голками тощо) та досліджує властивості різних матеріалів, таких як папір, тканина, поролон, листя, фольга, пір'я та інші, перетворюючи їх на конкретні продукти [29, с. 71].

Спільна продуктивна діяльність має на увазі орієнтацію дитини на партнерів та усвідомлення себе як члена спільноти, що сприяє налагодженню взаємин у процесі взаємодії. Художня праця допомагає зменшити деструктивні форми поведінки, подолати негативні відносини та конфлікти, а також позитивно впливає на виховання соціально-особистісних якостей дошкільників. Діти, усвідомлюючи цінність своїх зусиль і здобуваючи досвід колективної творчої роботи, стають більш стриманими, уважними та акуратними, а також починають бережливо ставитися до продуктів своєї діяльності та предметів навколишнього світу.

Ручна праця може органічно поєднуватися з заняттями з образотворчого мистецтва, математики, розвитку мовлення, а також із іграми та театралізованими виставами. За словами Т. Коломoeць, художня праця

реалізується через організацію спільної діяльності [28].

Зміст художньої праці дуже приваблює дітей дошкільного віку. Усі види художньої діяльності (малювання, ліплення, аплікація, ручна праця, художнє конструювання, дизайн) мають моделюючий характер і спрямовані на отримання предметно оформленого результату. Завдяки своїй творчій природі художня діяльність створює сприятливі умови для розвитку соціально-особистісних якостей, що сприяє успішній соціалізації дитини в суспільстві [4, с. 22].

Діти старшого дошкільного віку створюють не лише корисні, а й естетично виразні предмети, опираючись на свої знання, уявлення та практичний досвід. Навіть прості вироби з паперу діти прикрашають декоративними елементами: рамки для фотографій оздоблюють природними матеріалами, а флористичні композиції доповнюють намистинами, атласними стрічками та мереживом. Використання різноманітних матеріалів під час продуктивної діяльності є важливим, адже воно відкриває безмежні можливості для дитячої уяви, демонструє конструктивні особливості матеріалів та вплив форми, кольору і розміру на якість виробу. Завдяки цьому навіть елементарні іграшки та сувеніри набувають виразності та оригінальності, характерної для художніх виробів.

У молодших групах колективна робота дозволяє дітям усвідомити, як їхня особиста творчість доповнює роботи інших, формуючи єдиний барвистий образ. У старших групах діти вчатьсь домовлятися про спільну діяльність [13, с. 33]. Дошкільники з задоволенням досліджують матеріали, такі як пісок і глина, пускають кораблі, створюють кольорові льодовики з води, а сонячні промені перетворюють на яскраві смолоскипи [8, с. 9]. Пошук засобів для позитивної соціалізації дітей та розвитку міжособистісного спілкування між хлопчиками і дівчатками є важливим напрямком діяльності дошкільних навчальних закладів.

Основним завданням для успішної соціальної адаптації дитини в навколишньому світі є розвиток навичок міжособистісного спілкування та

спільної діяльності. Спільна робота створює колективні переживання, які зближують дітей, покращують мікроклімат у групі та сприяють формуванню бажання бути корисними і значущими. Це допомагає дітям знаходити своє місце і усвідомлювати свою роль у спільній діяльності. Залучення дітей до колективної творчої роботи активізує їхню самостійність у міркуваннях, розвиває прагнення контролювати свої дії, а також формує позитивні взаємини з однолітками, вчить надавати допомогу тим, хто її потребує [38, с. 102].

Особливістю художньої праці, яка відрізняє її від інших видів дитячої творчості, є те, що результат (малюнок, скульптура, аплікація) залишається по завершенні процесу, на відміну від музичних чи театральних виступів, які зникають у момент завершення виконання. Створене дітьми зображення можна аналізувати, оцінювати та покращувати. У колективній діяльності важливо не лише загальний результат, а й внесок кожного учасника, що потребує ретельного планування організації спільного створення образу та підбору змісту, цікавого для всіх дітей [2, с. 13].

Також визначено умови для розвитку дитячої художньої праці, до яких належать: формування інтересу до художньої діяльності, освоєння засобів художньої виразності, відбір мистецьких творів для вивчення та активне дослідження природи під керівництвом педагога. У процесі художньої праці використовуються загально логічні методи (порівняння, індукція, дедукція, абстрагування) та творчі прийоми (комбінування, генерування ідей).

Г. Борин виокремлює етапи художньої праці:

- накопичення життєвого матеріалу;
- осмислення і узагальнення цього матеріалу;
- створення художньої моделі, реалізація задуму в мистецтві;
- завершення твору як цілісної творчої системи [12, с. 85].

Справді, комунікативний аспект художньої творчості вимагає уваги не лише до процесу створення, але й до існування готового твору.

Комунікативна функція художньої праці викликає значну увагу з боку

сучасної естетики та мистецтвознавства. Важливість цієї функції важко переоцінити: кожне художнє творіння має адресата, навіть якщо його автором є дитина дошкільного віку. Проте розвиток комунікативних умінь у художній діяльності є ширшим поняттям, ніж просто діалог між дитиною-художником і споживачем її творчості. Продукт художньої праці, як образно-пластична цілісність, є результатом діалогу дитини зі світом, суспільством і самою собою. Можна стверджувати, що комунікативна природа художньої праці має універсальний характер, а функція мистецтва як засобу спілкування об'єднує та активізує інші аспекти художньої діяльності.

У процесі художньої праці дитина:

- контролює свою поведінку. Цей аспект є важливим, адже під час творчості дитина навчається регулювати свої емоції та почуття. Вона вчиться усвідомлювати, коли почуття можуть впливати на її дії, і намагається реагувати адекватно в різних ситуаціях. Це допомагає формувати стійкість до стресу та підвищує рівень самооцінки, адже дитина відчуває, що може впливати на свої дії та їх наслідки;

- передбачає результати своєї діяльності. У процесі створення художнього твору дитина навчається планувати свої дії, уявляючи, які результати вони можуть принести. Це передбачає аналіз можливих варіантів та вибір найефективнішого. Контроль досягнення цих результатів стимулює розвиток критичного мислення та здатності до самоаналізу, що є важливими навичками в будь-якій сфері життя;

- набуває комунікативних умінь. Художня праця сприяє розвитку комунікативних навичок, оскільки діти часто працюють у групах або обговорюють свої роботи з іншими. Це вимагає від них вміння висловлювати свої думки та ідеї, а також слухати та розуміти інших. Відкритість до спілкування та обміну думками допомагає формувати соціальні зв'язки і підвищує впевненість у собі [11, с. 74].

Завдяки цьому дошкільник стає активним у своїй діяльності, здатним чітко висловлювати свої думки за допомогою звертань та висловлювань.

Якщо дитина не може повністю висловити свої почуття словами, вона використовує своє вміння творити як засіб вираження [48, с. 3]. Отже, колективна форма організації роботи не зменшує значення індивідуальних зусиль кожної дитини. Важливість роботи кожного вихованця впливає на загальний результат: чим краще дитина виконає свою частину, тим красивішим і цікавішим буде спільне зображення. Діти розуміють, що разом вони можуть створити більш значне зображення, ніж кожен окремо.

У процесі колективної роботи виникають сприятливі умови для спілкування між дітьми та вихователем щодо їхньої діяльності. Після завершення роботи всі разом радіють результатам спільної діяльності, що об'єднує їх позитивними емоціями.

Таким чином, процес художньої праці є не лише засобом самовираження, але й потужним інструментом особистісного розвитку дитини та її соціалізації. Це сприяє формуванню важливих життєвих навичок та досвіду спільної діяльності, що буде підґрунтям для розвитку у дітей м'яких життєвих навичок та подальших умінь командної роботи.

1.3. Художня праця як засіб набуття дітьми передшкільного віку досвіду спільної діяльності

У практиці організації продуктивних видів діяльності існує кілька форм колективної взаємодії і велика кількість методик її організації. Таке становище пояснюється тим, що колективна діяльність популярна серед вихователів і педагогів як найбільш ефективний метод залучення дітей до художньої праці. Тому і теоретикам, і практикам потрібна чітка, вивірена класифікація видів спільної діяльності, система методів і прийомів її організації.

У методиці організації роботи з художньої праці відомі три класифікації колективних форм діяльності. Автор першої класифікації М.

Турро, який досліджував ще в 70-ті роки минулого століття, вказав на великі освітні та виховні можливості колективних робіт з художньої праці. В основу його класифікації колективних робіт було покладено особливості організації спільної колективної діяльності дітей. Він виділив три форми колективної діяльності: фронтальна, комплексна, колективно-виробнича. Фронтальна форма, за якої колективна робота являє собою поєднання індивідуальних малюнків дітей, зроблених з урахуванням поставленої вихователем задачі або зі знанням сенсу загальної композиції. Процес спільної діяльності спостерігається лише наприкінці заняття, коли індивідуально виконані частини, елементи композиції збираються в єдине ціле.

Комплексна форма передбачає виконання колективної роботи на одній площині, коли кожна дитина виконує свою частину завдання, маючи уявлення про загальний результат і узгоджуючи свою діяльність із тим, що роблять інші. Колективно-виробнича форма, за якої діяльність дітей будується за принципом конвеєра, коли кожен виконує тільки одну певну операцію в процесі виготовлення виробу.

Але на заняттях в 70-80-х роках минулого століття популярною була лише найлегша форма спільної діяльності – фронтальна, яка отримала пізніше назву індивідуально-колективна. Методика організації колективної діяльності цієї форми така: розрізати велике зображення на однакові або схожі елементи, які діти виконують індивідуально, а потім з'єднати фрагменти в єдине і доопрацювати [53, с. 80].

Таким чином, лише наприкінці діяльність дітей нагадувала колективну. Складність організації колективного результату полягала в тому, що вміння дітей були різного рівня, і не було узгодженості в естетичних уявленнях дітей. Б. Неменський систематизував колективну діяльність за ознакою кількості учасників процесу спільної праці. Згідно з цим підходом і класифікацією спільної діяльності всі колективні роботи дітей у процесі виконання колективної композиції. Більш точна і повна систематизація видів колективної художньої діяльності представлена в наступній класифікації,

основі якої лежать три основні форми організації спільної діяльності, виділені психологами: спільно-індивідуальна; спільно-послідовна; спільно-взаємодіюча.

Спільно-індивідуальна форма організації колективної образотворчої діяльності. Спільно-індивідуальна діяльність є однією з найпростіших форм організації роботи над колективною композицією. Ця форма діяльності передбачає, що кожна дитина індивідуально виконує зображення, яке на завершальному етапі стає частиною, елементом колективної композиції. Узгодження дій кожного з учасників спільної праці здійснюється на початку заняття, на останньому етапі та на завершальному етапі складається й узагальнюється колективна композиція.

Незважаючи на простоту організації спільно-індивідуальної діяльності, вихователю на занятті необхідно продумати низку питань, від розв'язання яких залежатиме успішність творчої роботи над складанням спільної композиції та її естетична якість. Методи і прийоми організації спільно-індивідуальної діяльності дітей різноманітні. Вони залежать від складності теми і техніки виконання, але можна виділити в методиці організації роботи низку загальних положень:

- продумати заздалегідь композицію колективної роботи, вибрати колір, розмір і положення загальної площини;
- обрати єдиний матеріал і техніку виконання деталей колективної композиції;
- визначити співмірність деталей у загальній композиції та засіб досягнення співмірності в індивідуально виконуваних елементах;
- визначити техніку «складання» колективної композиції, тобто продумати, чим і як будуть між собою з'єднуватися, або кріпитися окремі деталі до загального фону;
- продумати процес виконання колективної композиції, призначити з числа дітей помічників для завершення роботи [53, с. 72].

Роль організатора колективної діяльності в дитячому садку виконує

вихователь. У фронтальній роботі з групою він ставить навчальну задачу або цікаву проблему, керує пошуком шляхів її розв'язання, формулює і визначає індивідуальні завдання (тема, обсяг, розмір тощо). Під час індивідуальної роботи дітей вихователь коригує їхню роботу залежно від того, що зроблено іншими. На заключному етапі, коли організовується колективна композиція, вихователю допомагають зібрати елементи, деталі, частини загальної композиції помічники з-поміж дітей, які встигають. Наприкінці заняття всі діти беруть участь в аналізі результату колективної діяльності. Рівень творчої активності дітей у процесі спільно-індивідуальної роботи на занятті багато в чому залежить і від результату колективної діяльності, тобто колективної композиції.

До переваг спільно-індивідуальної форми організації діяльності на занятті з малювання належить і те, що вона дає змогу мобілізувати творчі особисті можливості кожної дитини. Перевагою спільно-індивідуальної діяльності дітей на заняттях з малювання є не тільки простота її організації, а й можливість простежити внесок кожної дитини в колективний результат.

Спільнопоєднована діяльність як форма колективної творчості зустрічається досить рідко. Це можна пояснити, з одного боку, складністю організації спільної праці, процес якої нагадує роботу виробничого конвеєра; з іншого боку, думкою, яка існує серед педагогів, що цей вид спільної діяльності взагалі виключає творчість.

Дійсно, спільно-поєднована діяльність пропонує послідовне виконання дітьми певної технологічної операції, коли результат роботи однієї дитини стає предметом діяльності іншої.

Не можна заперечувати, що монотонна праця, яка передбачає механічне виконання окремої технологічної операції, виключає творчий підхід. Але на занятті не відтворюється промисловий конвеєр, а пропонується гра, за умовами якої кожна дитина уподібнюється майстру, відіграє роль художника-майстра, що працює на лінії конвеєра художнього виробництва.

Спільно-послідовна діяльність на занятті являє собою два основних етапи:

- 1) індивідуальна робота дитини над елементом, частиною загального виробу.
- 2) послідовна робота на конвеєрі, пов'язана зі складанням, певною технологічною послідовністю монтажу колективного виробу.

Як правило, конвеєр «вмикається в тому випадку», якщо на заняттях перед дітьми постає завдання за короткий термін виконати велику кількість однакових виробів, наприклад, ялинкові іграшки, декоративне оздоблення залу тощо [60, с. 22-23].

Спільна діяльність дітей, організована за принципом конвеєра, завжди має практичний, суспільно значущий результат. До спільно-послідовної форми можна віднести художню працю дітей, організовану за принципом естафети. Під час «образотворчої естафети» діти по черзі підходять до спільного аркуша і виконують елементи спільної композиції, доповнюючи зображення, яке вже зроблено попередніми дітьми. Як естафетна паличка на занятті з малювання може бути палітра з фарбами та пензлик, а якщо роботу виконують у техніці аплікації, то роль естафетної палички може зіграти тюбик із клеєм. Організовувати спільну діяльність за принципом естафети легше, ніж роботу конвеєра.

Спільно-взаємодіюча форма є найбільш складною в організації колективної діяльності дітей на занятті.

Складність полягає в тому, що ця форма організації передбачає або одночасну спільну роботу всіх учасників колективної творчості (робота на одному аркуші, площині), або постійне узгодження дії всіх учасників колективної діяльності.

Цю форму називають формою співпраці або співтворчості. Співпраця як форма організації колективної діяльності на занятті вимагає від педагогів певних організаторських здібностей, а від дітей – уміння спілкуватися в процесі сприйняття і в практичній діяльності. Така форма колективної

діяльності вимагає від кожної дитини певного досвіду спілкування:

- уміння співпрацювати;
- поважати чужу ініціативу;
- захищати власні ідеї в процесі узгодження питань змісту і форми;
- використання матеріалів і техніки виконання композиції;
- об'єктивно оцінювати результати спільної творчості [57, с. 94].

Процес широкої співпраці дітей на занятті з малювання організувати дуже складно, тому дана форма найприйнятніша на заняттях з малювання, де можлива колективна робота в невеликих групах. Сама методика організації процесу колективної діяльності спільно – взаємодіючої форми відрізняється від спільно індивідуальної роботи.

По-перше тим, що вихідна композиція не задається вихователем, а складається колективом дітей, тобто вже на першому етапі створення колективного панно має місце творча взаємодія дітей, співтворчість. По-друге, виконуючи фрагмент колективної композиції, діти об'єднуються в малі групи, в яких відбувається безпосередня взаємодія під час роботи.

На практиці часто трапляється поєднання різних форм і методів організації спільної роботи дітей у царині образотворчого мистецтва, що говорить про відносну самостійність кожної з форм організації колективної образотворчої творчості. На заняттях з малювання вихователь, під час організації колективної діяльності дітей у великих і малих групах, допускає індивідуальну роботу окремих дітей, результат їхньої праці знаходить місце в колективній композиції.

На основі вивчення наукової літератури можна зробити висновок про те, що колективна дитяча творчість має великі потенційні можливості в розвитку спільної діяльності старших дошкільників. На сучасному етапі використання колективних форм роботи в художній праці буде найбільш ефективним, якщо така діяльність буде емоційною, легкою у виконанні та сприятиме розвитку уяви й усвідомленню внеску кожної дитини в загальний результат. Цікаві ігрові ситуації та прийоми художньо-педагогічної

драматизації можуть підвищити інтерес до колективної роботи.

Важливим аспектом є те, що дітям дошкільного віку подобається працювати разом. Кожен відчуває свою причетність до спільного продукту, що приносить задоволення і радість. Наприклад, іграшка чи картина, створена разом, викликає значно більші емоції, ніж окремі роботи [50, с. 357].

Щоб успішно розвивати колективну творчість, педагогу слід дотримуватися таких *принципів*:

- забезпечення творчої реалізації кожного вихованця для розвитку колективної співтворчості;
- врахування індивідуальних особливостей дітей при визначенні їхньої ролі в колективі;
- управлінська режисура процесу колективної діяльності;
- створення комфортних умов для перебування дитини в колективі однолітків [50, с. 359].

Зміст роботи з дітьми потрібно планувати, враховуючи сезонність, різні прояви природи, календарні свята, а також те, що дітям близьке та цікаве. Важливу роль у підготовці до занять відіграє попередня робота, пов'язана з накопиченням сенсорного досвіду: спостереження під час прогулянок, бесіди, читання художньої літератури, ігри для розвитку уваги і пам'яті, а також вправи для ознайомлення з різними властивостями об'єктів навколишнього світу.

В організації колективної діяльності можна виділити *три основні етапи*:

Підготовчий етап. На цьому етапі діти поглиблюють свої знання з теми майбутньої роботи та формують яскраві образи, які стимулюють їх бажання втілити ці ідеї в художній діяльності. Для цього можна використовувати екскурсії, бесіди, перегляд репродукцій тощо.

Основний етап. Цей етап включає планування, виконання та оцінку колективної роботи. Його мета – дати дітям можливість втілити в композиції

образи оточуючого світу, створити умови для творчої взаємодії, що сприяє естетичному та художньому розвитку, а також формує вміння працювати в колективі.

Заключний етап. Це період взаємодії дітей з уже завершеною роботою. Тут важливо усвідомити значимість отриманого результату. Педагог акцентує увагу на внеску кожної дитини у спільну справу, підкреслюючи, що без спільних зусиль реалізація задуму була б неможлива [56, с. 92].

Керівництво вихователя на кожному з етапів має свої особливості. На *першому етапі* педагог створює мотивацію, спонукаючи дітей до участі в колективній праці. *Наступним кроком* є розподіл ролей майбутньої діяльності між дітьми. Є ще інший варіант організації співробітництва дітей. Він полягає в тому, що загальна мета діяльності виконується кількома підгрупами і результат вже залежить від якості роботи кожної з підгруп. Така діяльність викликає у дітей почуття задоволення, у кожної дитини виникає відчуття корисності та особистого внеску у спільну справу.

Заключний етап колективної творчості пов'язаний з досягненням, усвідомленням та оцінкою значимості одержаного результату. При цьому педагог звертає увагу дітей на особистий внесок кожного у спільну справу, наголошує, що без спільних зусиль реалізація колективного задуму була б неможлива.

Важливо також планувати колективну діяльність, щоб забезпечити системність і якість освітнього процесу в художньо-естетичному та соціально-особистісному розвитку дітей. *Планування* дозволяє цілеспрямовано розподіляти завдання та зміст відповідно до логіки їх освоєння. Методика роботи з дітьми повинна ґрунтуватися на емоційно-образному сприйнятті краси навколишнього світу, адже саме це формує основи для втілення уявлень у продуктивній діяльності.

Педагогам слід дотримуватись таких *вимог* при плануванні колективної творчої діяльності старших дошкільників:

- тематична єдність та сезонність. Заняття повинні відповідати певній

темі та сезону.

- формування цілісного досвіду. Необхідно забезпечити розвиток дітей і їх активну участь у спільній діяльності.

- відповідність освітній програмі. Цілі, зміст і форми діяльності мають відповідати програмі, за якою працює заклад дошкільної освіти.

- сучасність. Тематика занять і організація дитячої діяльності повинні враховувати сучасні тенденції та субкультури дітей, що може бути досягнуто через дитячі роботи, ігри та вибір матеріалів для художньої праці.

- варіативність форм організації. Потрібно використовувати різноманітні способи організації дитячої діяльності.

- варіативність видів художньої праці. Слід передбачити різні види діяльності для дітей.

- збагачення предметно-розвивального середовища. Необхідно створити сприятливе середовище для творчого розвитку дітей [60, с. 12].

Колективна творчість надає дітям можливість отримати досвід співпраці, формуючи терпіння, вміння враховувати думку інших і поважати працю товаришів. Під час спільної роботи емоційний фон дитини збагачується, адже вона очікує невідомого результату від завершеного твору, що має важливе значення для розвитку творчої діяльності в дошкільному віці [39, с. 189].

Дослідники виділяють етапи підготовки старших дошкільників до художньої праці: збагачення життєвих і художніх вражень, знайомство зі способами творчих дій, оволодіння процесами творчості під час практичної діяльності та аналіз результатів дитячої творчості. У художньому вихованні часто використовуються творчі завдання. Образна мова є безпечнішою, і результати творчості можуть бути менш конкретними, ніж слова. Діти можуть висловлювати свої негативні переживання через різні матеріали, звільняючись від гнітючих думок. Емоційна напруга зменшується, оскільки негативні емоції переживаються в безпечних умовах. Ігровий характер художньої діяльності знижує відчуття відповідальності за результати, що

допомагає невпевненим дітям. Це підвищує їх соціальний престиж і створює відчуття особистої цінності та задоволення.

На занятті діти старшого дошкільного віку послідовно взаємодіють із світом мистецтва, однолітками та педагогом. Важливо виділити кілька *специфічних принципів розвитку комунікативних умінь* у художній праці:

- принцип стимуляції пізнавальної діяльності: створення ситуацій вибору та характеристика образів, що активізує дитину.
- принцип творчої спрямованості: сприяння розвитку фантазії та уяви.
- принцип свободи та самостійності: надання можливості створювати, наслідувати, комбінувати, а також самостійно обирати мотиви й способи дій.
- принцип інтегративності: поєднання зображальної діяльності з іншими формами, такими як мовна та музична, як у спеціально організованій, так і в самостійній діяльності [8, с. 12].

Завдання для занять художньої діяльності включають:

- орієнтацію дитини у новій художньо-творчій діяльності з елементами навчання та творчості.
- сприяння співпраці з іншими дітьми.
- самостійне вирішення творчих завдань.
- розвиток психофізичних здібностей (міміки, пантоміміки), психічних процесів (уява, увага, мислення, пам'ять, сприйняття), а також мовлення (монолог, діалог) і творчих здібностей (уміння перетворюватися, імпровізувати, виконувати різні ролі) [10, с. 51].

Головним є нестандартний підхід до організації художньої праці, вивчення різних технік, використання різних художніх матеріалів та знайомство з декоративно-ужитковим мистецтвом, яке дозволяє створювати красу своїми руками в різних техніках.

Найбільш ефективною формою спільної роботи для розвитку комунікативних умінь у дітей під час художньої праці є заняття типу *«творча майстерня»*. Тут діти займаються оформленням стендів, виставок, декорацій і створенням конкурсних робіт. Художньо-творча діяльність є

основою для педагога в розвитку комунікативних навичок у старших дошкільників. Важливо, щоб ця діяльність містила комунікативний зміст і ситуації спілкування, які спонукають дітей виявляти свої комунікативні вміння. Такий підхід має значний потенціал для розвитку комунікативних умінь, адже спільна діяльність у парах, групах або колективі стимулює дітей до діалогу, дружелюбності, доброзичливості та емпатії. Вони вчаться емоційно реагувати на почуття однолітків, залагоджувати конфлікти та бути ввічливими [17, с. 12].

Розвиток комунікативних умінь у старших дошкільників під час художньої праці є цілеспрямованим процесом, який передбачає оволодіння навичками комунікативної взаємодії та формування міжособистісних відносин. Це важливо для їх соціалізації та успішної життєдіяльності. Досягнення позитивних результатів у формуванні колективної композиції можливе за умови введення ситуацій, які передбачають виконання різноманітних творчих завдань. Чітке уявлення дитини про об'єкти, які вона малює, ліпить чи конструює, дозволяє зображати їх у внутрішніх зв'язках, властивостях і ознаках. Діти самостійно знаходять ці зв'язки, навчаються порівнювати, аналізувати та зіставляти [26, с. 221].

Колективна творчість значно залежить від уміння дітей спілкуватися та домовлятися, тому доцільно використовувати спеціальні ігри, які розвивають ці навички. *Гра* є основним видом діяльності дошкільників, вона має величезне значення для їхнього інтелектуального розвитку та уточнення знань про навколишній світ. Через свою специфіку гра забезпечує активність і самодіяльність, сприяючи розвитку різних аспектів особистості, задоволенню інтелектуальних та емоційних потреб.

Ігрові завдання позитивно впливають на розвиток кмітливості, винахідливості та творчих здібностей дітей. Вони допомагають формувати моральні аргументи, спонукають до розуміння суспільної значущості вчинків. Наприклад, негативні моральні аспекти вчинків героїв літератури чи оточуючих можуть викликати у дітей протест і усвідомлене прагнення до

добра. Для організації взаємодії дітей під час занять з художньої праці можна використовувати різні види ігор:

- Ігри-подорожі: реалізуються за заздалегідь підготовленими сценаріями, спираються на уяву дітей.

- Ігри для колективної творчості: пропонують дітям подати власні фантазії (наприклад, «Будинок моделей» або «Погляд у майбутнє»).

Ігри, зорієнтовані на створення образів: включають відтворення зображень; домальовування шаблонів; конструювання фігур з запропонованих деталей Ігри-бесіди: засновані на уяві, де діти можуть перетворюватися на різні істоти та вирішувати проблеми.

Ігрові ситуації, що використовуються для формування навичок дошкільників, необхідних у ручній та художній праці, повинні сприяти розвитку фантазії, дрібних м'язів рук, вихованню витримки, наполегливості, вмінню доводити розпочате до кінця, а також вчити спільно працювати і спілкуватися з однолітками [18, с. 39]. У ході ігор та ігрових ситуацій одночасно з розвитком дрібної моторики рук у дітей розвивається мова, пам'ять, уява, логіка, з'являється гнучкість, пластичність, точність у рухах, правильне виконання трудових дій, відбувається взаємодія дітей на заняттях з художньої праці.

Таким чином, колективна робота в галузі художньої діяльності надає дітям можливість отримати практичний досвід соціально-моральних відносин. Заняття художньою працею організуються стосовно визначення змісту, етапів у роботі, необхідності урахування загально дидактичних і спеціальних принципів. За раціональної організації такої роботи діти матимуть змогу визначення своєї позиції у колективній роботі та набуття досвіду самоствердження. Важливо також спиратися на основи соціально-особистісного та соціально-комунікативного розвитку кожної дитини у процесі спільної роботи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Проблема формування у дітей умінь спільної діяльності, узгодженості відносин, колективізму постає на сьогодні надзвичайно важливою у роботі педагога. Світова практика соціалізації вимагає від людини, яка працює в колективі, сформованості відповідних умінь злагодженої взаємодії, поваги до думки інших, умінь розподіляти ланки роботи та працювати за вимогами попередньо визначених завдань. Це стосується як роботи людей на виробництві, у сфері бізнесу, так і в інших ланках групової роботи.

У змісті державного стандарту дошкільної освіти в Україні, в освітньому напрямі «Дитина у соціумі», наголошено на важливості формування у дитини-дошкільника умінь комунікації, вміння домовлятися й ураховувати інтереси інших, активно взаємодіяти з однолітками та дорослими в різних видах діяльності, володіти установкою позитивного ставлення до себе й інших людей, здатність до співпереживання в процесі спілкування тощо.

Проблема спільної діяльності старших дошкільників відображена в наукових публікаціях та дослідженнях багатьох педагогів та психологів, які вивчали розвиток умінь спільної діяльності у дітей 6-7 років у процесі ігор, трудової, творчої діяльності. На основі аналізу наукової проблеми організації спільної діяльності старших дошкільників ми проаналізували ряд ключових понять, якими є:

Спільна діяльність – це організована система діяльності взаємодії індивідів, спрямована на доцільне виробництво предметів матеріальної та духовної культури.

Колектив (від лат. *collectivus* – збірний) – група людей, об'єднаних якоюсь спільною діяльністю, працею, навчанням, вирішенням певної соціальної проблеми.

Коллективні творчі справи – це, перш за все, вияв життєво-практичної громадської турботи про покращення спільного життя, це сукупність певних дій на загальну користь і радість.

Співробітництво – це тип взаємодії у спільній діяльності. Можна виділити наступні структурні компоненти співробітництва: ціль, мотив, спільні дії.

Встановлено, що спільна діяльність, співпраця передбачає акти обміну діями, операціями, а також вербальними та невербальними сигналами цих дій і операцій між дорослим та дитиною, а також між самими дітьми у процесі розвитку діяльності. Ці акти пов'язані як із змістом самої діяльності, так та з процедурами взаємодії між учасниками навчання.

Стосовно дітей старшого дошкільного віку можна схарактеризувати діяльність як спільну, якщо вона відповідає ряду критеріїв до цього (мета, завдання для підгруп учасників, єдина значущість мети роботи, підпорядкованість дій учасників). Розвиток навичок співпраці вимагає серйозних педагогічних зусиль з боку дорослого і має здійснюватися поетапно задля вирішення завдань, що ускладнюються педагогом у роботі з дітьми.

Спільна діяльність, колективна робота дітей у галузі художньої праці може дати їм можливість отримати практичний досвід соціально-моральних відносин. Педагогічний потенціал художньо-творчої діяльності у розвитку соціально-комунікативних умінь у майбутніх першокласників полягає у тому, що в цьому процесі об'єднані комунікативний і діяльнісний підходи, художньо-творча діяльність виконує орієнтовну та навчальну функції та містить можливості безпосереднього спілкування, соціальної комунікації.

В основному художня праця реалізується через організацію фронтальної або підгрупової спільної діяльності дітей й тим має великий виховний і соціалізуючий вплив.

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ

2.1. Програма і результати констатувального експерименту

У попередньому розділі нами було здійснено теоретичний аналіз, що стосується проблеми формування спільної діяльності дітей передшкільного віку засобами художньої праці. У даному підрозділі нами буде здійснено емпіричне вивчення реального стану практики закладу дошкільної освіти щодо її ефективності з огляду на сформованість свідомого ставлення дітей 6-7 років до спільної діяльності у заняттях художньою працею.

З цією метою ми провели констатувальний експеримент, **мета** якого: виявити рівень сформованості спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці.

Виходячи з положень, а також мети дослідження, у ході констатувального експерименту розв'язувалися **завдання**:

1. Розробити критерії та показники сформованості досвіду спільної діяльності дітей передшкільного віку засобами художньої праці;
2. За результатами проведення процедури констатувального експерименту виявити рівні сформованості досвіду спільної діяльності дітей передшкільного віку засобами художньої праці.
3. Проаналізувати стан практики закладу дошкільної освіти щодо організації спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці та виявити чинники впливу на даний процес.

Вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури з обраної нам проблеми дозволив нам виділити для дітей 6-7 років такі критерії та

показники сформованості досвіду спільної діяльності дітей передшкільного віку засобами художньої праці (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Критерії та показники сформованості навичок спільної діяльності дітей передшкільного віку засобами художньої праці

Критерії	Показники	Емпіричні методи
<i>Когнітивний</i>	<ul style="list-style-type: none"> – наявність уявлень та суджень про дружбу та взаємодопомогу – сформованість знань про правила підтримки спільної діяльності 	<p><i>Основні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - індивідуальна бесіда з дітьми щодо розуміння ними дотримання правил спільної діяльності; <p><i>Допоміжні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – малюнковий тест Г. Урунтаєвої «Вивчення навичок культури спілкування у взаємодії з однолітками»;
<i>Емоційний</i>	<ul style="list-style-type: none"> - наявність позитивних емоцій під час комунікації та спільних дій у різних видах продуктивної діяльності; - прояви інтересу до занять художньою працею 	<p><i>Основні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – спостереження за емоційними проявами та проявами соціально-схвалюваної поведінки дітей в їхніх взаєминах та в заняттях художньої працею; <p><i>Допоміжні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - колективна бесіда з дітьми що з'ясування їхнього ставлення до занять художньою працею
<i>Діяльнісний</i>	<ul style="list-style-type: none"> - дотримання соціальних норм і цінностей при взаємодії з однолітками; - уміння стримувати негативні емоції у процесі комунікації та колективних дій; - уміння конструктивних дій у продуктивній діяльності (художня праця) 	<p><i>Основні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - для діагностики вмінь, які проявляються в спільній діяльності була використана діагностична методика «Саморобка». <p><i>Допоміжні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – спостереження за поведінковими проявами дітей стосовно однолітків у процесі створення аплікації до казки «Теремок».

Когнітивний критерій сформованості навичок спільної діяльності визначається наявністю у дітей знань про спільну роботу, її основи та правила поведінки як стосовно себе, так і щодо інших учасників. Дитина 6-7 років повинна визначати розуміння соціальних реалій, своєї ролі та місця у колективі. Нам імponує думка, висловлена І. Рогальською стосовно того, що успішна соціалізація дитини не може відбуватися без формування у неї «знаннєвої бази», тобто, - уявлень та знань про різні сторони людського буття, стосунки людей, правила поведінки в соціумі та правила колективної взаємодії [60, с. 31].

За допомогою цього критерія ми визначали обізнаність дітей специфікою художньої праці, її можливостей щодо роботи в команді з друзями та отримання від цього процесу успіхів, задоволення.

Емоційний критерій визначає розвиненість різних сторін емоційної сфери дитини, що впливає на якість комунікацій, їхню емоційну забарвленість. У колективних видах роботи емоційний фон, який створюється у групі, є важливим чинником щодо підтримки дружніх, позитивних взаємовідносин між усіма учасниками роботи. Важливою умовою організації дитячих ігор, як вважає О. Косенчук, є той емоційний фон, який не тільки створюється стосовно гри, але й впливає на структуру соціально-особистісного розвитку дитини [33, с. 5].

Емоційний фон гри та спілкування дітей, на думку В. Іванової, М. Решетар емоції регулюють психічні процеси та функції у дитини, що, у свою чергу, сприяє становленню особистості малюка, розвиває його вольову сферу (самоорганізація, самоконтроль). З тим, щоб соціалізація дитини відбувалася гармонійно, дорослим слід забезпечити позитивний емоційний досвід спілкування дошкільника з навколишнім світом, соціумом, однолітками [23].

Діяльнісний критерій спрямований на визначення сформованості у дитини практичних умінь дотримання соціально-моральних норм у поведенці та взаємодії з іншими дітьми. Ми урахували погляди вчених М. Айзенбарт, І. Беґа. Н. Гавриш, О. Кононко, С. Курінної з тим, що у кожному із видів

дитячої діяльності стосовно дитини-дошкільника мають визначатися уміння поважити думку іншого, прислухатися до неї у реалізації поставлених завдань, обговорювати виниклі проблеми без підвищення голосу, агресії тощо.

Дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти №12 «Ромашка» м. Ніжина, Чернігівської області. Експериментальна група включала 16 дітей передшкільного віку. Більшість дітей дуже активні, рухливі, товариські, часто поведуться шумно. Діти дуже люблять малювати, займатися образотворчою діяльністю і з задоволенням готуються до цього виду занять.

Розглянемо результати *обстеження нами матеріальних умов* для занять дітей художньою працею.

Розвивальне предметно-просторове середовище в групі дає змогу дітям займатися образотворчою діяльністю: виконувати різноманітні аплікації, малюнки, композиції. Для дітей спеціально обладнано куточок образотворчої діяльності в групі, щоб вони могли займатися творчістю, їм доступно безліч матеріалу: олівці різного кольору, фломастери, акварель, гуаш, картон, ватмани, кольоровий папір, ножиці та дуже багато іншого. На полицях художньо-розвивальної зони час від часу з'являються естетично-привабливі предмети для дітей: народні іграшки, репродукції картин, предмети декоративно-прикладного мистецтва, скульптура малих форм, ілюстрації, дитячі роботи або зразки спільної творчості. Куточок образотворчої діяльності відповідає віку дітей, естетичний. Діти часто звертаються до образотворчих матеріалів у вільний час.

Отже, просторове предметно-розвивальне середовище за художньо-естетичним спрямуванням у дитячому садку змістовно-насичене; трансформоване; поліфункціональне; варіативне; доступне; безпечне; здоров'язберезувальне та естетично-привабливе.

Перейдемо до короткого висвітлення результатів *аналізу планів вихователів* щодо організації спільної роботи дітей 6-7 років.

Внаслідок цього було з'ясовано, що вихователь має перспективне та календарне планування роботи з організації художньої діяльності дітей. Педагог використовує різні нетрадиційні форми роботи в продуктивних видах діяльності, організовує виставки предметів мистецтва (міні-вернісажі), долучає дітей до вивчення елементів культури рідного краю, організовує ігри, що знайомлять із кольором, відтінками кольору. У педагога спланована і проводиться індивідуальна робота з дітьми, враховуються статеві відмінності, індивідуальні схильності та інтереси дітей щодо творчих занять.

Заняття художньої праці проводяться згідно з вимогами робочої програми, перспективним і календарним плануванням.

Роботи дітей у групі зберігаються довго, їх прибирають у нижню тумбу. Іноді діти забирають із собою додому зроблене. Індивідуальні заняття проводяться часто. За плануванням вихователя колективні заняття дітей проводяться один раз на місяць. Роботи виконуються на хорошому емоційному тлі, зі слів вихователя приносять дітям задоволення, радість. Дітям подобається працювати спільно. Тематика колективних робіт різноманітна – пори року, традиційні свята, народні промисли, казки та інші.

Таким чином, педагогами здебільшого забезпечено необхідні умови для розвитку дитячої художньої праці, проте, на наш погляд, недостатньо уваги приділяється варіативності колективної творчості.

Для проведення діагностики ми розробили *анкету*, яка представлена в дод. А. Розглянемо результати її проведення.

На запитання «Як Ви розумієте сутність поняття «спільна діяльність дітей» вихователі відповіли, що це спільна взаємодія, виконання одного спільного завдання. Педагоги вважають за доцільне формування навичок спільної діяльності у старшому дошкільному віці. Приділяють велику увагу питанням згуртованості дітей у групі. Діагностику сформованості умінь спільної діяльності у старших дошкільників проводять за традиційними схемами. Серед діагностичних методів та прийомів використовують для

виявлення сформованості умінь спільної діяльності у старших дошкільників найчастіше анкети і бесіди.

На запитання «Які форми об'єднання дітей на заняттях з художньої праці використовуються Вами найчастіше, поставте їх за рейтингом (де 1 – найменше використовується, а 4 – найбільше)» було обрано, що найчастіше використовують роботу невеликими групами, а найрідше всією групою. Серед форм роботи з художньої праці, які використовують в організації спільної діяльності дітей було виділено виконання виробів за зразком, за моделлю, за аналогією, за заданою темою та за задумом.

На запитання «Які ефективні заходи у продуктивній колективній діяльності Ви проводили протягом останнього місяця?» було вказано паперопластику «Подарунки для матері та бабусі», квілінг та аплікацію «Подих весни». Оцінили рівень ефективності використання різних форм роботи з художньої праці в організації спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО як достатній.

Серед труднощів, які виникають при використанні форм роботи з художньої праці у формуванні спільної діяльності виділили проведення роботи за аналогією і за моделлю. На запитання «Як Ви їх долаєте?» відповіли: створюємо відповідні умови для праці, поповнюють та оновлюють розвивальне середовище для занять дітей художньою працею, організовують у ЗДО змінні виставки творів мистецтва, музеїв дитячої праці, надають можливості дітям самостійного вибору засобів, матеріалів та інструментів під час роботи.

Аналіз результатів анкетування показав, що вихователі систематично організовують і проводять спільну діяльність дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці.

Для визначення рівня сформованості уявлень вихованців про поняття «спільна робота з друзями» було проведено *індивідуальну бесіду* (дод. Б).

Результати діагностики представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Рівні сформованості уявлень вихованців про поняття
«спільна робота з друзями»**

Рівень	Кількість осіб	%
Високий	3	19
Середній	10	62
Низький	3	19

Аналіз дитячих відповідей дозволив виокремити три рівні сформованості уявлень вихованців про поняття «спільна робота з друзями»:

- високий рівень (3 особи, 19 %). Вихованці, які увійшли до цієї групи, усвідомлюють, що для досягнення спільної діяльності з однолітками треба пояснювати свої дії та бажання товаришам, допомагати їм.

- середній рівень (10 осіб, 62% обстежуваних). Діти цієї групи фактично усвідомлюють, що таке спільна діяльність, але не використовують це слово у своєму мовленні. Дошкільників виокремлюють окремі правила спільної діяльності, висловлюють позитивне, дружнє ставлення до однолітків, але головним чином у процесі спілкування з товаришами орієнтовані на себе. Вони більшою мірою дотримуються власної думки, як правило, не поступаються іншим дітям і ображаються, коли з ними не погоджуються.

- низький рівень (3 особи, 19 % обстежуваних). Діти цієї групи не змогли відповісти на запитання, що стосуються спільної діяльності способів її встановлення. Ці дошкільники орієнтовані тільки на себе, не приймають думку однолітків, у процесі взаємодії займають вигідну для себе позицію. Як допоміжну методику для вивчення навичок культури спілкування у взаємодії з однолітками нами було використано малюнковий «Вивчення навичок культури спілкування у взаємодії з однолітками».

Мета: вивчення поведінки дошкільників в ході організації спільної

продуктивної діяльності. Експериментатор пропонує дітям завдання, але, розподілившись по парам, вони повинні однаково розфарбувати два силуети рукавички. При цьому, дітям дається свобода вибору партнера для виконання завдання, а також самого малюнка. Результати проведеного дослідження представлені в таблиці 2.3, а у дод. В нами представлено приклади виконання завдань.

Таблиця 2.3.

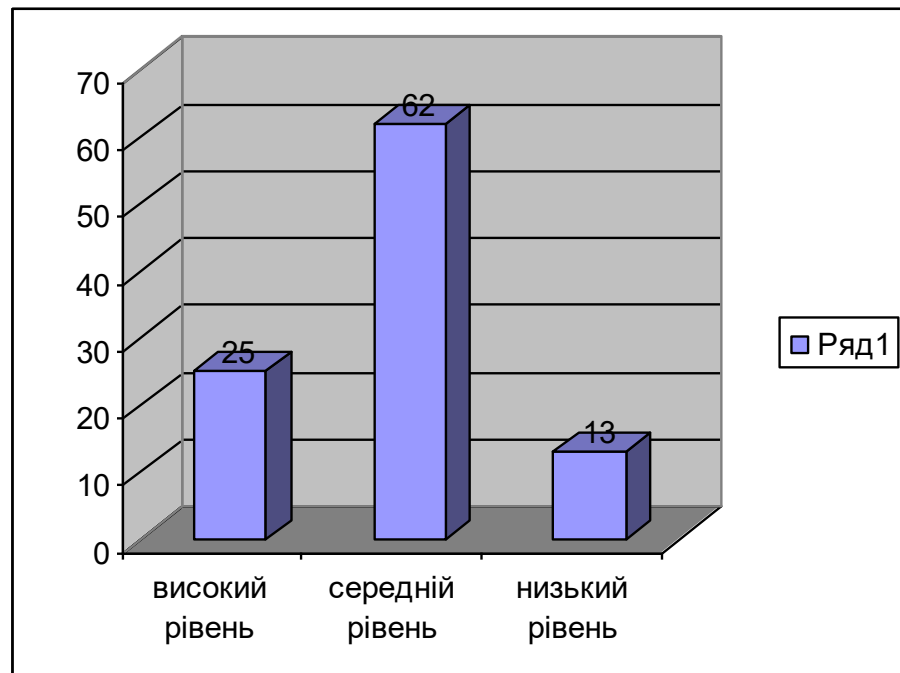
Результати діагностики за методикою Г. Урунтаєвої

№ п/п	Ім'я дитини	Рівень
1.	Віка Б.	середній
2.	Вероніка М.	середній
3.	Іван А.	середній
4.	Анна Д.	середній
5.	Софія М.	середній
6.	Кирил Б.	середній
7.	Аріна Р.	високий
8.	Кіра Г.	високий
9.	Марія Г.	високий
10.	Марічка К.	високий
11.	Богдан Х.	середній
12.	Максим Т.	середній
13.	Саша Л.	низький
14.	Ілля Д.	низький
15.	Надія К.	середній
16.	Мілана К.	середній

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ:

- ступінь активності дітей;
- реакція на результат діяльності;
- ступінь орієнтації на партнера при виконанні завдання;
- позиція дитини (лідер, ведений);
- вплив характеру взаємин дітей на результат діяльності;
- засоби, що використовуються для встановлення спільної діяльності (вмовляння, прохання, погрози тощо).

Для унаочнення представляємо діаграму 2.1, на якій висвітлено кількісні результати діагностики за методикою «Вивчення навичок культури спілкування у взаємодії з однолітками».

Діаграма 2.1. Результати діагностики за методикою «Вивчення навичок культури спілкування у взаємодії з однолітками»

Високий рівень уміння домовлятися у спільній діяльності показали 4 дітей (25%), середній рівень – 10 дітей (62%) і низький рівень – 2 дитини (13%).

Гарні, з однаковим візерунком рукавички вийшли в Аліні і Кіри, Марії і Марічки. Менш схожими були малюнки на рукавичках Віки і Вероніки, Івана та Анни, Софії та Кирила, Богдана та Максима, Надії та Мілани. У роботах цих дітей багато схожих елементів візерунків. Однак повністю однаковими їх назвати не можна. Низькі результати за цією методикою показали Саша та Ілля їх рукавички були повністю різними, що свідчить про невміння дітей домовитися.

З метою визначення емоцій під час комунікації та спільних дій у різних видах продуктивної діяльності нами було проведено спостереження за емоційними проявами та проявами соціально-схвалюваної поведінки дітей в

їхніх взаєминах та в заняттях художньої працею. Результати спостереження подано у таблиці 2.4.

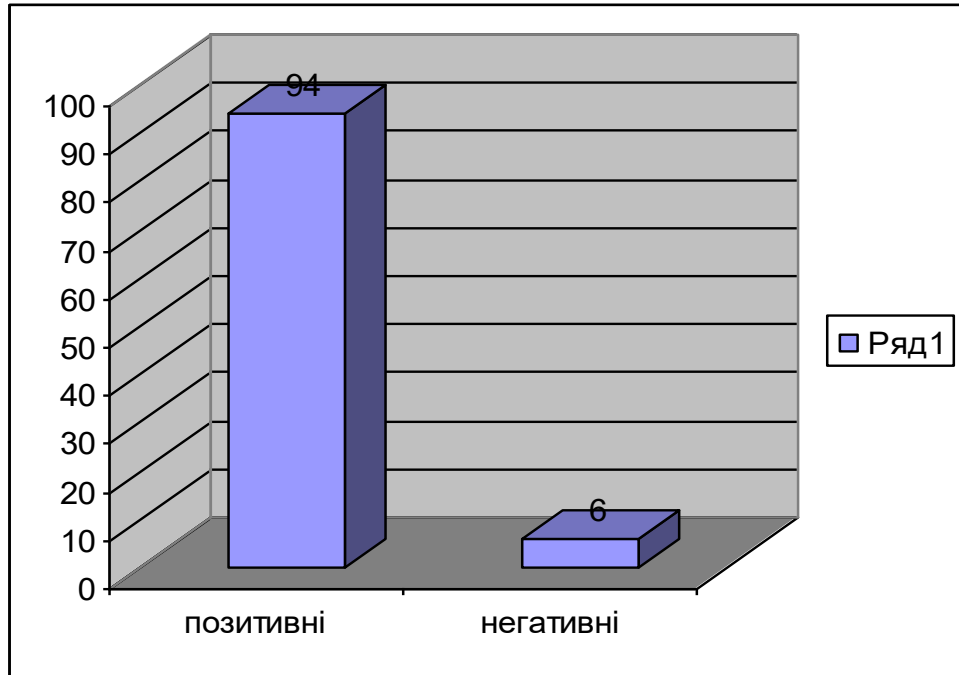
Таблиця 2.4.

Результати спостереження за емоційними проявами та проявами соціально-схвалюваної поведінки дітей в їхніх взаєминах у заняттях художньої працею

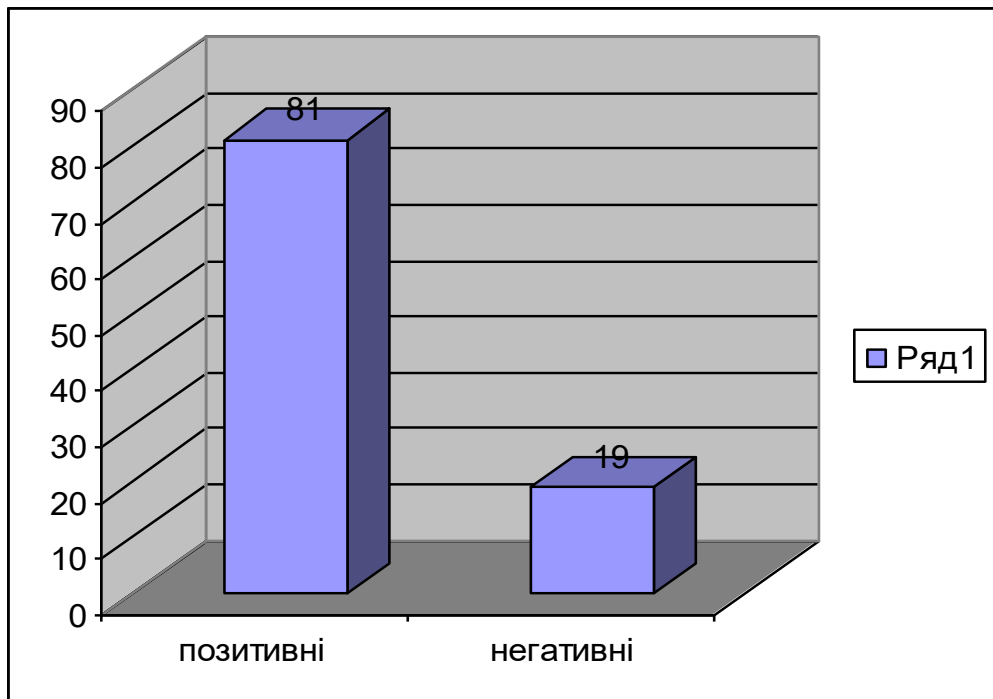
Предмет спостереження Ім'я дитини	Емоційні прояви дітей на створення виробів у спільній діяльності на заняттях з художньої праці	Емоційні прояви дітей у процесі тривалої роботи з художньої праці	Уміння домовлятися та діяти безконфліктно під час спільного трудового процесу	Уміння організувати до роботи інших дітей
Віка Б.	позитивні		+	-
Вероніка М.	позитивні	негативні	+	-
Іван А.	позитивні	позитивні	-	-
Анна Д.	позитивні	позитивні	+	+
Софія М.	позитивні	позитивні	+	+
Кирил Б.	позитивні	позитивні	-	-
Аріна Р.	позитивні	позитивні	-	-
Кіра Г.	позитивні	позитивні	+	+
Марія Г.	позитивні	позитивні	+	+
Марічка К.	позитивні	позитивні	+	+
Богдан Х.	позитивні	позитивні	+	+
Максим Т.	позитивні	негативні	-	-
Саша Л.	негативні	негативні	-	-
Ілля Д.	позитивні	позитивні	+	+
Надія К.	позитивні	позитивні	+	+
Мілана К.	позитивні	негативні	+	-

У результаті спостереження нами було виявлено, що емоційні прояви дітей на створення виробів у спільній діяльності на заняттях з художньої праці (діаграми 2.2. та 2.3.) 15 дітей (94%) – позитивні, а 1 дитини (6 %) –

негативні. Якщо ж була тривала робота з художньої праці, то негативні емоції виникали у 3 дітей (19%).

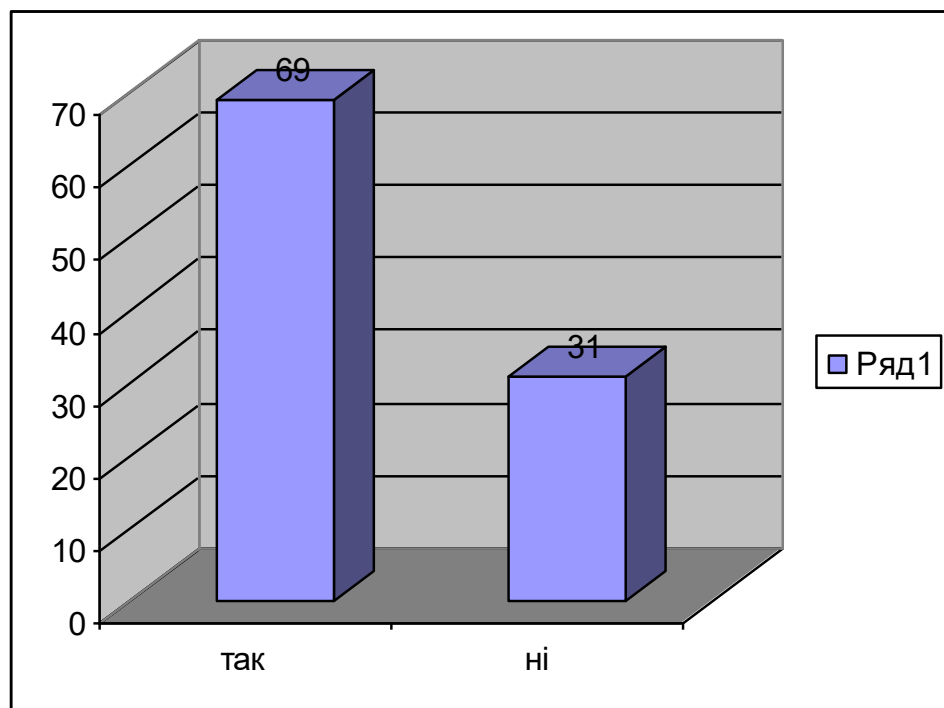
Діаграма 2.2. Емоційні прояви дітей на створення виробів у спільній діяльності на заняттях з художньої праці

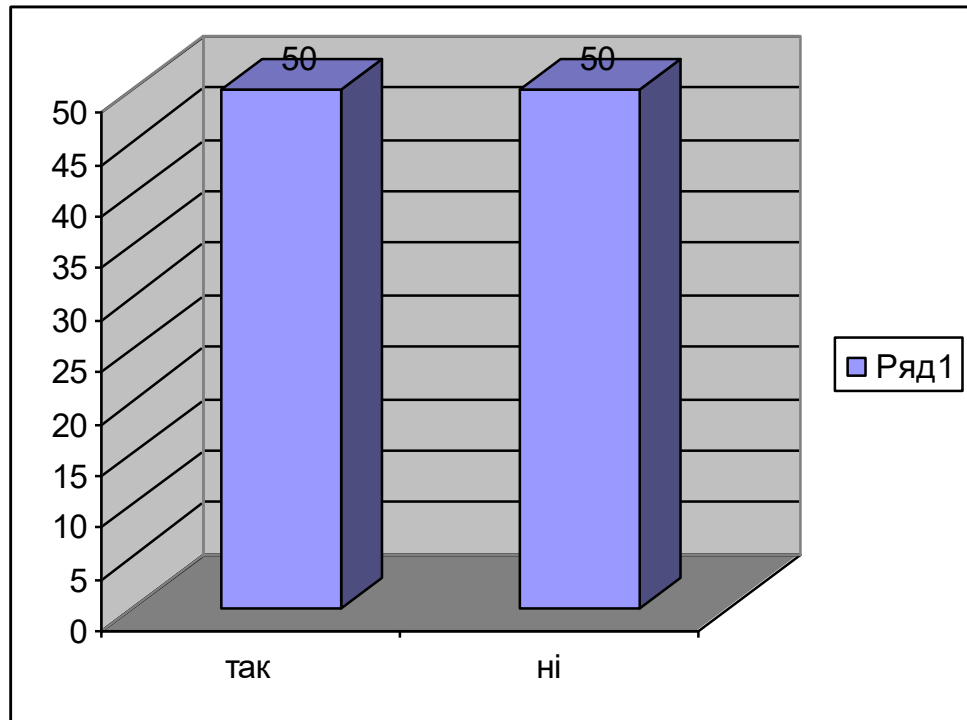
Діаграма 2.3. Емоційні прояви дітей у процесі тривалої роботи з художньої праці

Уміння домовлятися та діяти безконфліктно під час спільного трудового процесу продемонстрували – 11 дітей (69%), а вміння організувати до роботи інших дітей – 8 (дітей) 50% (діаграми 2.4. та 2.5.).

Результати спостереження за емоційними проявами та проявами соціально-схвалюваної поведінки дітей в їхніх взаєминах та в заняттях художньої працею показують, що є діти у яких проявляються негативні емоції під час створення виробів у спільній діяльності на заняттях з художньої праці та у процесі тривалої роботи з художньої праці, багато дітей не вміють домовлятися та діяти безконфліктно під час спільного трудового процесу, а також організувати до роботи інших дітей.

Діаграма 2.4. Уміння домовлятися та діяти безконфліктно під час спільного трудового процесу

Діаграма 2.5. Уміння організовувати до роботи інших дітей

Далі нами була проведена колективна бесіда з дітьми для з'ясування їхнього ставлення до занять художньою працею (дод. Г). На запитання : «Які заняття в дитячому садочку ви любляєте більш за все?» 8 дітей (50%) відповіли, що найбільше їм подобаються заняття з художньої праці (малювання, ліплення, аплікація), а 8 дітей (50%) відповіли, що заняття з музики, розвитку мовлення та математики.

На запитання «Чи подобається вам заняття з художньої праці?» 14 дітей (88 %) відповіли, що подобаються, а 2 дітей (13%) відповіли, що не подобається. На запитання «Чим ви займаєтеся на цих заняттях?» 15 дітей відповіли правильно (малювання, ліплення, моделювання, аплікація), а 1 дитина (6%) не могла пригадати видів діяльності.

При відповіді на запитання «Чи подобається вам працювати спільно (разом)?» 14 дітей (88 %) відповіли, що подобаються, а 2 дітей (13%) відповіли, що не подобається. Лише 8 дітей (50%) відповіли, що вважають свою працю важливою для інших.

На запитання «Як ви любляете більше працювати: спільно чи самі?» 13 дітей (81%) відповіли, що спільно і 3 дітей (19%), що люблять працювати самі. При відповіді на питання : «Що подобається вам у спільній роботі?» діти відповідали : допомога друга, швидше виконання роботи.

На запитання «Наскільки дружно ви можете працювати?» 16 дітей (100%) відповіли, що при організації спільної діяльності працюють дружно. Отже, можна стверджувати, що хоча і більшість дітей позитивно ставляться до художньої праці і люблять виконувати завдання спільно, проте є діти, яким ця діяльність не до вподоби.

Для діагностики вмінь, які проявляються в спільній діяльності була використана *діагностична методика «Саморобка»*.

1. Мета: виявити вміння разом визначати алгоритм спільної діяльності та розподіляти дії кожного партнера.

Матеріал: зразок аплікації «Осіньне дерево», листочки різного кольору, клей.

Зміст: експериментатор давав дітям завдання зробити разом аплікацію за зразком. Перед початком роботи пропонував обговорити та визначити послідовність дій дітей і домовитися хто що робитиме. Спочатку розповісти йому, а тільки потім приступити до роботи. Дітям давалося завдання аплікація «Осіньне дерево». У процесі виконання дітям необхідно перевіряти роботу партнера і свою зі зразком.

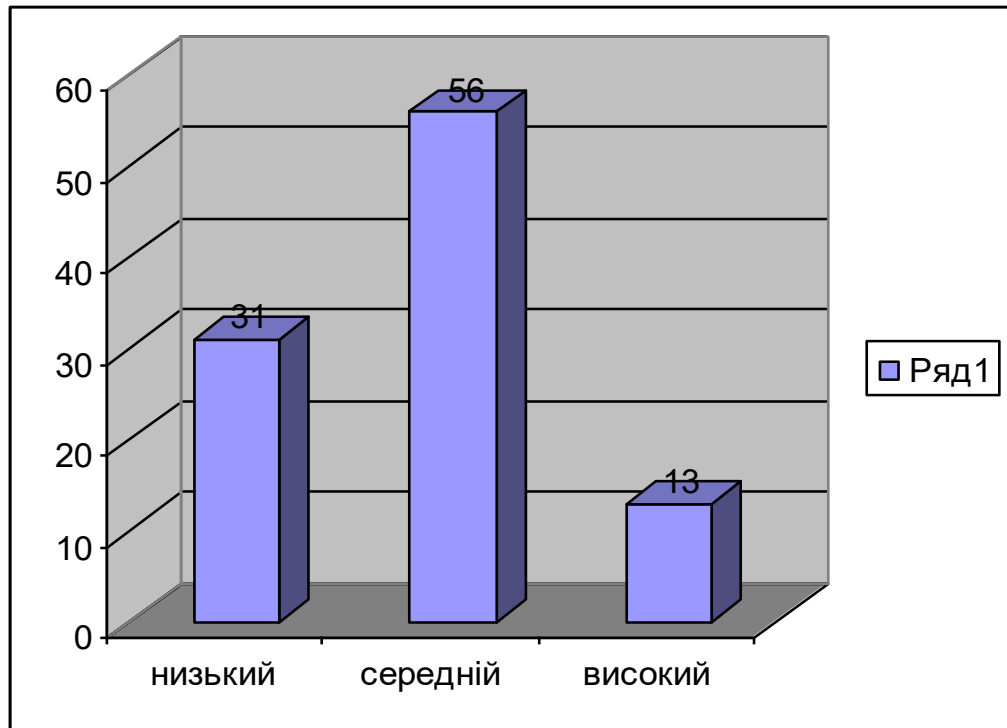
Оцінка результатів:

1 бал – дитина навіть за стимулювання її активності не обговорює з партнером алгоритму спільної діяльності та розподілу дії кожного партнера.

2 бали – дитина навіть за допомоги дорослого робить спроби домовитися і визначити алгоритм спільної діяльності, розподіляти дії кожного партнера.

3 бали – дитина самостійно разом із партнером визначає алгоритм спільної діяльності та розподіляє дії кожного партнера.

Результати дослідження представлені у діаграмі 2.6.

Діаграма 2.6. Вміння разом визначати алгоритм спільної діяльності та розподіляти дії кожного партнера

Низький рівень виявлено у 5 дітей (31 %). Наприклад, Ілля Д. не міг розподілити дії разом зі своїм партнером Кирилом Б. Також у дітей не вийшло визначити послідовність дій виконання спільного завдання.

Середній рівень мають 9 дітей (56 %). Вони за допомогою дорослого визначали алгоритм спільної діяльності та розподіляли дії.

Високий рівень встановлено у 2 дітей (13 %). Марія Г. та Марічка К. – ця пара дітей одразу самостійно визначила послідовність дій, як вони працюватимуть і розподілила дії кожного в їхній парі.

2. Мета: виявити вміння дітей здійснювати проміжний взаємоконтроль з урахуванням запропонованих критеріїв і реалізованої моделі співпраці.

Матеріал: зразок аплікації «Осіннє дерево», листочки різного кольору, клей.

Зміст: експериментатор пропонував дітям зробити аплікацію «Осіннє дерево» за зразком і за запропонованим алгоритмом, що реалізує спільно-індивідуальну модель співпраці (дітям необхідно розділити роботу з

виконання аплікації один між одним). Перед початком роботи пропонувалося розглянути зразок і обговорити запропоновані критерії якості: акуратність, точність. У процесі виконання дітям необхідно перевіряти роботу партнера і свою зі зразком. Після виконання роботи було проведено бесіду.

Запитання: - Чи сподобалося тобі працювати в парі? - Вибрав би ти іншу людину собі в пару наступного разу? - Ваша робота наприкінці була схожа на зразок, даний експериментатором?

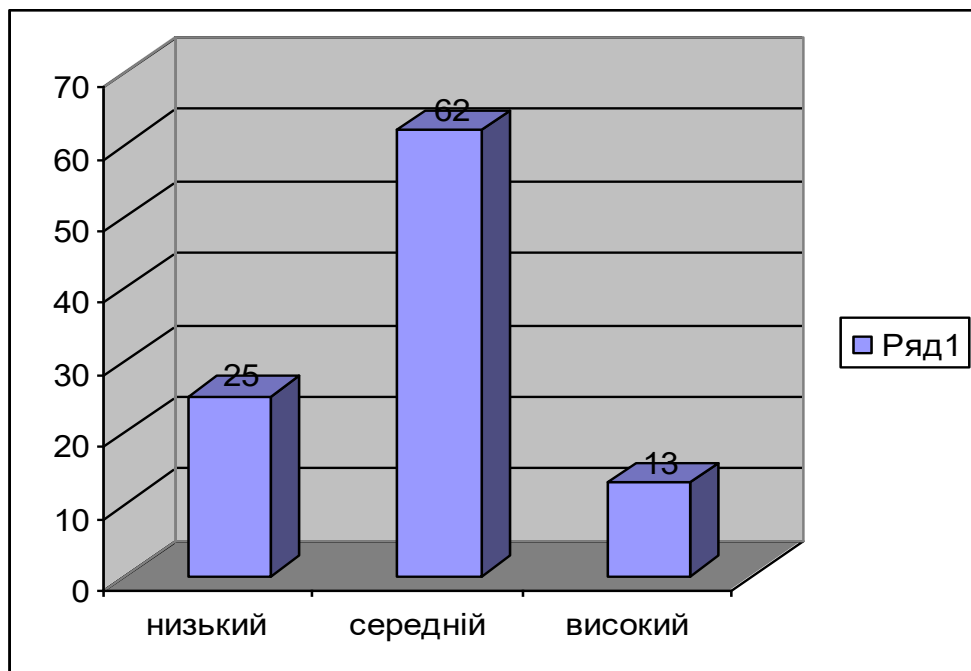
Оцінка результатів:

1 бал – дитина не здійснює самостійно проміжний взаємоконтроль з урахуванням запропонованих критеріїв і реалізованої моделі співпраці.

2 бали – якщо дитина здійснює проміжний взаємоконтроль з урахуванням запропонованих критеріїв і реалізованої моделі співпраці за стимуляції дорослим.

3 бали – дитина самостійно здійснює проміжний взаємоконтроль з урахуванням запропонованих критеріїв і реалізованої моделі співпраці.

Результати дослідження представлені на діаграмі 2.7.

Діаграма 2.7. Вміння дітей здійснювати проміжний взаємоконтроль з урахуванням запропонованих критеріїв і реалізованої моделі співпраці

Низький рівень виявлено у 4 дітей (25 %). Дві пари дітей виконували роботу з педагогом і не порівнювали свою роботу самостійно зі зразком. Середній рівень мають 10 дітей (62 %). Вони також виконували роботу з педагогом, але при його нагадуванні, згадували порівнювати свою роботу зі зразком. Високий рівень у 2 дітей (13 %). Ця пара порівняно з іншими самостійно виконувала роботу і здійснювала порівняння зі зразком. За підсумком їхня робота була схожа на необхідний підсумковий варіант виробу.

3. Мета: виявити вміння дітей узгоджувати персональні дії під час реалізації розробленого алгоритму дій, здійснювати взаємоконтроль.

Матеріал: зразок аплікації «Осіннє дерево», листочки різного кольору, клей.

Зміст: експериментатор пропонував дітям зробити аплікацію за зразком. Діти розділяють роботу між собою. Підсумкова робота повинна дотримуватися певних критеріїв: акуратність і точність виконання. У процесі виконання дітям необхідно перевіряти роботу партнера та свою зі зразком.

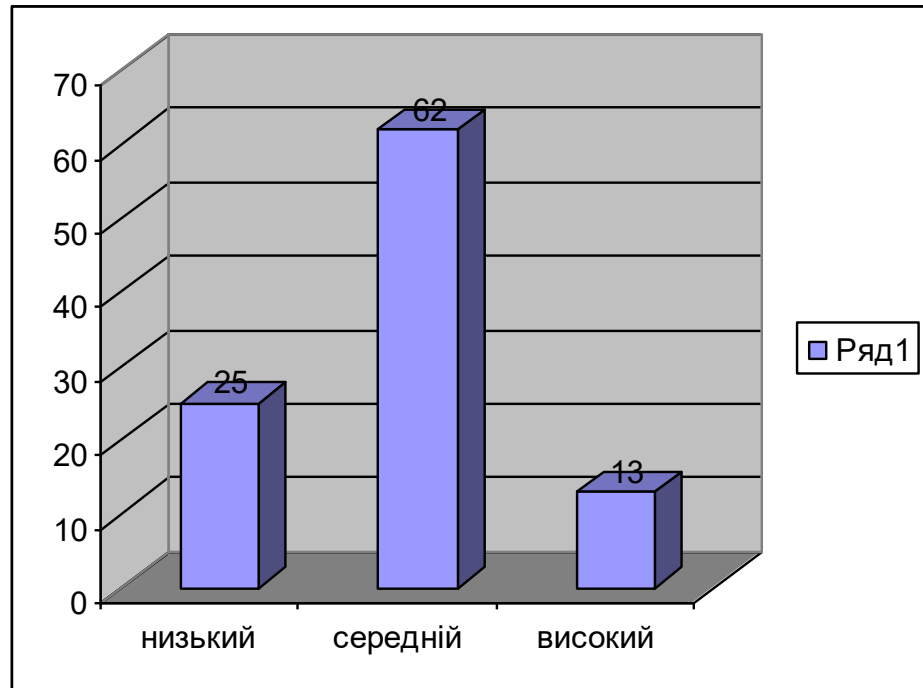
Оцінювання результатів:

1 бал - дитина не узгоджує самостійно персональні дії під час реалізації розробленого алгоритму дій, не здійснює взаємоконтроль за стимуляції дорослим.

2 бали - дитина погоджує персональні дії під час реалізації розробленого алгоритму дій, здійснює взаємоконтроль під час стимуляції дорослим.

3 бали - дитина самостійно погоджує персональні дії під час реалізації розробленого алгоритму дій, здійснює взаємоконтроль.

Результати дослідження подані на діаграмі 2.8.

Діаграма 2.8. Вміння дітей узгоджувати персональні дії під час реалізації розробленого алгоритму дій, здійснювати взаємоконтроль

Низький рівень у 4 дітей (25%). 2 пари дітей виконували роботу з педагогом і не узгоджували свої дії, не здійснювали самоконтроль. Середній рівень мають 10 дітей (62%). Ці пари дітей стимулював педагог. Він нагадував їм здійснювати взаємоконтроль та узгоджувати персональні дії. Високий рівень у 2 дітей(13%). Пара самостійно узгоджувала персональні дії під час реалізації розробленого алгоритму дій, здійснювала взаємоконтроль.

З метою визначення показника комунікативної співпраці та поведінки у процесі художньо-творчої діяльності нами було проведено спостереження за дошкільниками у процесі створення аплікації до казки «Теремок»

Мета: виявити рівень комунікативного співробітництва: здібностей зважати на інтереси співрозмовника, спокійно обстоювати свою точку зору, виявляти шанобливе ставлення до партнера зі спілкування, знаходити справедливі рішення в конфліктних ситуаціях у процесі художньо-творчої діяльності.

Матеріал: аркуші паперу, заготовки будинку з кольорового паперу: стіна, вікно, дах; розетка з клеєм; простий олівець, клейонка, серветка.

Хід проведення

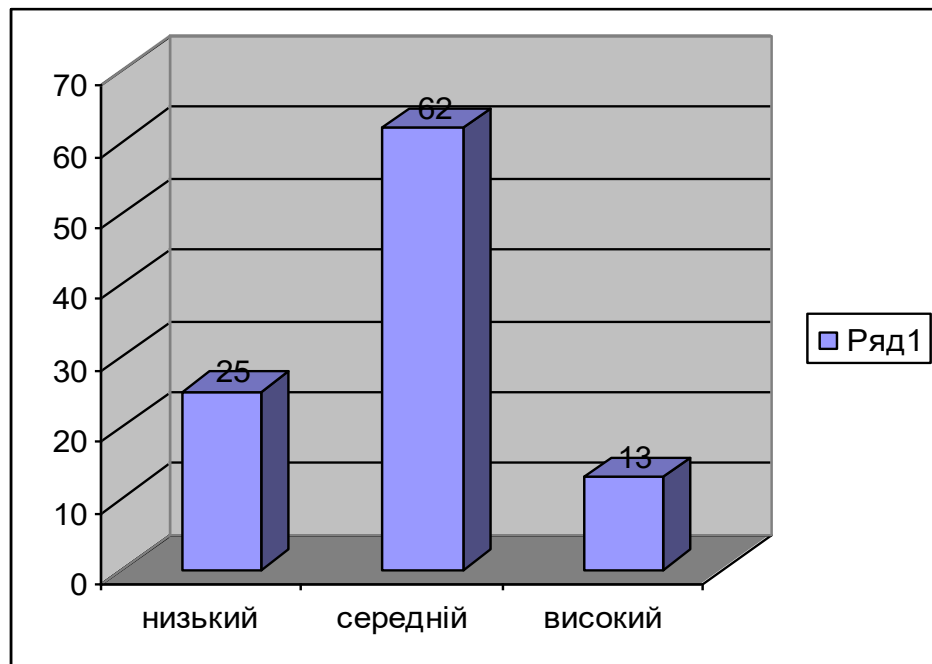
Читання казки «Теремок», бесіда за казкою, переказ за ролями, розглядання ілюстрацій із зображенням будинків. Потім вихователь просить дітей розділитися на 3 групи і спільно підготувати аплікацію за прочитаною казкою.

Високий рівень – 4 дітей (25%). Під час виконання завдання зі створення аплікації за казкою «Теремок» ці діти розмовляли ввічливо, з іншими дітьми поводитися тактовно. Вони враховували інтереси інших дітей, поступалися їм тими матеріалами, які вони хотіли використати в процесі групової роботи, свою думку вони відстоювали спокійно, виявляли повагу до думки інших дітей. У конфліктних ситуаціях самі знаходили рішення, які влаштовували інших дітей і знімали конфлікт – пропонували свою допомогу, співробітництво, заспокоювали інших дітей, давали добрі поради, намагалися помирити тих, хто посварився тощо.

Середній рівень – 10 дітей (62%). Діти з цим рівнем демонстрували готовність вступати в спілкування, але не завжди вміли правильно це зробити, не завжди були ввічливими й тактовними – втручалися в середину розмови інших дітей, розпочинали діалог не з тієї фрази, говорили надто наказовим тоном тощо, інколи не могли поділитися обраними матеріалами. Вони не завжди зважали на інтереси інших дітей, наприклад, якщо дитині хотілося обрати певний матеріал для аплікації, то вона намагалася дістати його різними способами: наполягала на своєму, іноді вередувала, одна дитина, наприклад, сказала, що якщо вона не буде приклеювати папір, то взагалі не братиме участі в груповій роботі. Під час відстоювання своєї точки зору ці діти інколи підвищували тон голосу, висловлювали образу, невдоволення, дехто лаявся і не виявляв поваги до співрозмовника. У конфліктах ці діти самі не могли ухвалити жодного рішення або ухвалювали такі рішення, що тільки посилювали конфлікт, а не розв'язували його. Тому

вони завжди зверталися по допомогу до вихователя, якщо виникала конфліктна ситуація, і він допомагав порадами, як залагодити конфлікт.

Низький рівень – 2 дітей (13%). Двоє хлопчиків (Саша та Ілля) не вступали в спілкування, мовчки чекали, коли інші діти їм дадуть можливість взяти участь у процесі виконання аплікації або попросять щось зробити. На запитання інших дітей вони відповідали односкладово. Не виявляли ввічливості й тактовності. Ілля поведився агресивно, він хотів вирізати для аплікації деталі, але це завдання дали іншому хлопчикові, і тоді він почав обзивати цього хлопчика та навіть штовхнув його кілька разів. Тобто ці діти або не вступають у комунікативну співпрацю, або поведуться в ній агресивно, провокують конфлікти.

Діаграма 2.9. Результати спостереження за дошкільниками у процесі створення аплікації до казки «Теремок»

За результатами спостереження можемо констатувати, що в дітей переважає середній рівень комунікативного співробітництва та поведінки в конфлікті – 10 дітей (63 %) (діаграма 2.9.).

Після провдення заходів дослідно-пошукової роботи на основі комплексного показника склалися рівневі характеристики спільної

діяльності, що включали врахування уявлень про правила і способи спільної діяльності та ступінь прояву реальних умінь спільної діяльності дітей у досліджуваній групі. На основі узагальнення кількісних результатів проведених з дітьми діагностичних методик ми виявили три рівні сформованості у старших дошкільників навичок спільної діяльності у заняттях художньою працею.

До високого рівня сформованості навичок спільної діяльності ми умовно віднесли 2 дитини (13%). Ці діти мають уявлення й судження про дружбу, взаємодопомогу, товариствість і керуються ними у практичній діяльності з однолітками. При цьому використовують власну ініціативу, дослухаються до думки товариша. Вміють самостійно вирішувати спірні питання. За можливості надають допомогу однолітку, відчувають при цьому позитивні емоції від правильності своїх дій. Діти люблять заняття творчістю, із задоволенням працюють як самоїнно, так і в команді. Виявляють здатність до визначення стратегії роботи, надання щодо цього пропозицій щодо роботи у групі.

До середнього рівня сформованості дружніх взаємин ми умовно віднесли 8 дітей (50%). Ці діти мають узагальнені уявлення і судження про дружбу, проте керуються ними вкрай рідко. За проханням дорослого або іншої дитини можуть допомогти однолітку. Рідко проявляють ініціативу, прислухаються до думки товариша. Діти люблять заняття художньою працею, проте на їхній інтерес до роботи часто впливає настрій, запропонований сюжет роботи або інші чинники. Діти цього рівня не виявляють необхідних умінь оцінювання спільних дій стосовно інших дітей у колективній роботі та не вважають за необхідне оцінювати власну поведінку у групі.

До низького рівня сформованості дружніх взаємин ми умовно віднесли 6 дітей (37%). Ці діти мають обмежені уявлення й судження про дружбу, не керуються ними в практичній діяльності з однолітками. Часто сваряться, а миряться тільки за втручання дорослого. Легко підкоряються ініціативі

інших дітей. До занять художньою працею та іншими видами художньо-продуктивної діяльності ставляться переважно без інтересу, віддаючи перевагу колективним рухливим іграм. Не вміють вислуховувати думку іншого, не виявляють бажання допомогти однолітку – 100% респондентів.

Таким чином, проведення констатувального етапу експериментального дослідження вимагало обґрунтування логіки його проведення, визначення методів і завдань дослідження; розробки критеріїв і показників сформованості спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці, що було представлено у даному підрозділі. Результати констатувального експерименту вказують на недостатню ефективність в організації роботи з дітьми щодо формування в них навичок спільної діяльності з однолітками у процесі художньої праці.

2.2. Педагогічні умови забезпечення сформованості досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці

Ручна праця в дошкільному навчальному закладі є важливим елементом розвитку дітей, включаючи виготовлення різних предметів з паперу, картону, природних та непотрібних матеріалів, тканини. Згідно з рядом досліджень (Л. Калуська, Л. Пантелєєва, Є. Каменєв та ін.), поняття «ручна праця» та «художня праця» є подібними, але не ідентичними. У широкому сенсі ручна праця охоплює роботи з різними матеріалами, а також хатні обов'язки, у більш вузькому – з механічними інструментами. Згідно з Концепцією дошкільного виховання в Україні, державного Стандарту та сучасних програм дошкільної освіти, у ЗДО використовується нове трактування цього поняття – «художньо-продуктивна праця» або «художня праця».

Перша педагогічна умова. Використання потенціалу занять з художньої праці щодо набуття дітьми передшкільного віку досвіду спільної діяльності.

Художня ручна праця є одним з найбільш цікавих і доступних для дітей видів діяльності, що допомагає формувати основи конструктивних умінь та сприяє їхньому творчому розвитку. Діти вчаться користуватися простими інструментами (ножицями, голкою тощо), освоюють різні способи обробки матеріалів. Вони набувають зацікавленості у нових знаннях і навичках, добре їх засвоюють і активно застосовують на практиці. Створюючи оригінальні вироби, діти не лише передають зовнішній вигляд предметів, а й виражають своє ставлення до них. Використовуючи колір, форму, текстуру матеріалів, вони шукають оригінальні способи вирішення творчих завдань [49].

Творча активність старшого дошкільника в ручній праці проявляється в умінні виразити свою індивідуальність і кмітливість, виявити винахідливість під час виконання завдань, використовуючи вже засвоєні знання і навички. Вчений Д. Вінд відзначає, що ручна праця є видом художньої діяльності, оскільки результатом є не просто корисні, а й естетично виразні предмети [16].

Ручна праця, що включає художню складову, має практичну спрямованість, формуючи у дітей життєво необхідні трудові уміння і навички, і навчає їх використовувати ці навички в повсякденному житті. Завдання вихователя – спрямовувати діяльність дітей не тільки на виготовлення конкретних предметів, але й на розвиток їхньої творчості і всебічного розвитку. Важливо, щоб заняття з ручної праці сприяли формуванню конструктивних і трудових навичок, а також розвитку творчої активності дитини.

У підручниках з дошкільної педагогіки (зокрема, В. Ядешко) ручна праця визначається як виготовлення предметів із різних матеріалів: картону, паперу, природних матеріалів (шишки, жолуді, солома), а також з непридатних матеріалів (котушки, коробки). Важливою характеристикою красивого, художньо цінного виробу є його єдність – гармонія призначення, форми, матеріалу, кольору і композиції. Це підкреслює важливість впровадження основ дизайну у практику дошкільної освіти, адже дизайн поєднує красу і користь.

Аналіз літератури показує, що художня праця є одним з найулюбленіших видів діяльності для дітей. Вона допомагає дітям зацікавлено отримувати нові знання і вміння, що дає можливість більш успішно застосовувати їх на практиці. Систематичні заняття ручною працею сприяють розвитку почуття відповідальності у дітей, формують загальну культуру праці, а також сприяють збереженню кращих традицій естетичної і екологічної культури. У процесі виготовлення подарунків та іграшок у дітей розвивається дрібна моторика, а також здатність працювати акуратно та ритмічно [13, с. 33].

Вчені зазначають, що ручна праця дитини схожа на виробничу працю дорослих, оскільки діти можуть самостійно створювати різноманітні предмети для ігор та декорацій. Участь у таких творчих процесах дозволяє дітям розвивати ініціативність, самостійність та вміння допомагати одноліткам.

На початкових етапах навчання діти можуть не зовсім точно оцінювати свої можливості, ставлячи перед собою завдання, які їм важко виконати. Однак, вчасно набуті навички значно змінюють їхній підхід до творчості. Зі збільшенням досвіду, діти можуть самостійно вибрати тему для творчої роботи, планувати дії та обирати матеріали для створення естетично привабливих виробів [11, с. 55].

Попереднє планування роботи дозволяє дитині детальніше опрацювати конструкцію виробу, що допомагає отримати кращий результат. С. Матвієнко зазначає, що творча праця сприяє формуванню такої важливої якості особистості, як практичність, що допомагає людині орієнтуватися у суспільстві, на роботі та в побуті [42, с. 22].

Таким чином, заняття художньою працею допомагають дітям старшого дошкільного віку розвивати творчу активність, конструктивні навички та естетичне сприйняття, що є важливою частиною підготовки до школи.

Друга педагогічна умова. Забезпечення організаційних і методичних основ спільної діяльності дітей передшкільного віку на заняттях з художньої праці.

У цьому контексті важливим є професіоналізм педагога, який, як творча особистість, не просто навчає дітей виготовляти певні вироби, а прагне розвивати в них універсальні конструктивні вміння, дозволяючи створювати оригінальні конструкції. Тільки поєднавши теоретичні знання з практичним досвідом, педагог може формувати у дітей здатність до творчого самовираження, що є основою навчання художньому конструюванню.

Вчений Д. Вінд у своїх дослідженнях виокремлює кілька загальних методичних принципів, які забезпечують ефективність процесу навчання дітей художньому конструюванню:

- Принцип від загального до конкретного: Зміст навчання має будуватися таким чином, щоб діти поступово освоювали узагальнені знання та вміння, які потім застосовуватимуть для виконання конкретних завдань. У дошкільному віці цей принцип реалізується через створення конструкцій за зразком, уникнення жорстких дидактичних рамок та поступовий перехід до більш складних завдань.

- Різноманітність форм організації навчання: Важливо застосовувати різні форми організації навчання, зокрема, за зразком, за умовами, за задумом або за темою. Всі ці форми дозволяють варіювати рівень складності завдань, даючи можливість дітям старшого віку переходити від простих до більш складних етапів конструювання, таким чином стимулюючи їхній творчий потенціал.

- Експериментування з матеріалом: На початкових етапах навчання особлива увага приділяється самостійним експериментам дітей з новим матеріалом, що дозволяє їм вивчати основи конструювання на практиці. Це дає їм можливість не лише відтворювати вже відомі конструкції, а й створювати нові, використовуючи раніше засвоєні знання [16].

Поряд із загальними принципами навчання, педагогічний процес у сфері художнього конструювання має ґрунтуватися на дидактичних принципах, зокрема, таких, як принцип наочності, активності, самостійності, систематичності та послідовності. Вони дозволяють сформувати у дітей не лише технічні навички, але й навички самостійного, творчого підходу до вирішення завдань.

Г. Борин акцентує увагу на тому, що для ефективного розвитку дітей у сфері художнього конструювання, педагог має володіти широкими знаннями в теорії та практиці мистецької діяльності, а також мати досвід творчої роботи з дітьми. Навчання зображувальній діяльності, декоруванню та конструюванню має відбуватися через дидактичні методи, які сприяють розвитку у дітей творчих здібностей, зокрема: методи наслідування, «наочний орієнтир», метод художньо-аналітичних порівнянь, методи імпровізації і варіації [12, с. 85].

Під час організації навчання дітей художньому конструюванню доцільно використовувати різні форми і методи, спрямовані на активізацію їхньої творчої діяльності:

- методи наслідування та наочний орієнтир: Вчити дітей конструювати за зразком або схематичним планом, а потім використовувати ці знання для створення оригінальних виробів;

- метод вільного конструювання: Дозволяє дітям самостійно вибирати тему і варіанти вирішення задач, що розвиває уяву та креативність;

- метод колективних і групових робіт: під час спільної роботи діти вчаться взаємодіяти, обговорювати свої ідеї, що розвиває їх комунікативні навички і здатність до командної роботи;

- метод діалогічності в обговоренні твору: Це метод, за якого педагог активно обговорює з дітьми їхні задуми, конструкції та можливі варіанти виконання творчих завдань, стимулюючи розвиток критичного і аналітичного мислення [11, с. 44].

Для ефективного творчого процесу необхідно підготувати дітей до художньої діяльності через спостереження за об'єктами в природному середовищі, за творами мистецтва, екскурсії та бесіди. Ці заняття є важливим етапом, що забезпечує накопичення необхідних уявлень і досвіду для подальшого створення творчих виробів.

Заняття з художнього конструювання повинні включати підготовчий етап, під час якого діти ознайомлюються з елементами зображувальної граматики, вдосконалюють техніки роботи з матеріалами і створюють перші зразки. Важливо, щоб цей процес не був надто тривалим, адже занадто багато підготовчих занять може викликати у дітей втрату інтересу [9, с. 5].

Отже, забезпечення загальних методичних основ організації дитячого художнього конструювання є ключовим фактором розвитку творчої активності старших дошкільників. Принципи та методи організації навчання повинні бути спрямовані на створення умов для творчої самореалізації дітей через поступове ускладнення завдань, надання свободи в експериментуванні з матеріалами та розвиток критичного і конструктивного мислення. Вчитель, володіючи знаннями та методами навчання, сприяє не тільки технічному розвитку дітей, а й їх емоційному, творчому зростанню.

Третя педагогічна умова. Створення ефективного розвивального середовища для формування в дітей передшкільного віку досвіду спільної діяльності на заняттях з художньої праці. Програма «Дитина» акцентує увагу на тому, що розвивальне предметне середовище є системою динамічних та змінних об'єктів, які підтримують діяльність дітей. Це середовище сприяє розвитку творчих здібностей, фантазії та інтересів дітей, що є важливою складовою художнього конструювання [19].

Дослідження Г. Беленької вказує на важливість поєднання індивідуальних та колективних форм діяльності в процесі конструювання. Такий підхід стимулює продуктивність роботи дітей, забезпечує змістовне спілкування та дозволяє дітям усвідомити різні способи діяльності. Середовище, яке включає різноманітні матеріали та засоби для художньої

діяльності, може бути надзвичайно корисним для розвитку творчості [8, с. 7]. Важливо також враховувати досвід видатних педагогів, таких як А. Макаренко та В. Сухомлинський, які підкреслювали необхідність естетично організованого та змінного середовища для формування творчих здібностей у дітей.

Створення середовища, яке не стандартизоване та сприяє творчій активності, є важливим засобом виховання естетичної культури у дітей. Моделювання просторового середовища, яке стимулює креативність, допомагає дітям природно виявляти свої творчі здібності, що, в свою чергу, позитивно впливає на розвиток особистості.

Важливо, щоб в дошкільному навчальному закладі були передбачені різні види середовищ, які сприяють розвитку художнього конструювання. Ось основні компоненти розвивального предметного середовища:

- *кімната праці* (художня, ручна майстерня):

- 1) формування практичних трудових навичок, розвиток естетичних почуттів, розвиток фантазії;
- 2) можливість виготовлення виробів з природного матеріалу, створення моделей, ремонт речей тощо.

- *художня студія / дизайн-студія*:

- 1) розвиток різних видів художньої діяльності та творчості;
- 2) проведення тематичних занять, виготовлення костюмів, створення ілюстрацій до художніх творів.

- *коридори, рекреації*:

- 1) забезпечення естетики побуту.
- 2) створення тематичних куточків (казкових, ландшафтних, фольклорних) [16].

Згідно з програмою, важливо забезпечити відповідне оснащення для кожного з цих середовищ, включаючи матеріали для художнього та будівельного конструювання, такі як конструктори, папір, фарби, природні матеріали тощо.

Хоча значну увагу в дошкільних закладах приділяється створенню середовища всередині приміщень, важливо також забезпечити умови для роботи з природними матеріалами на вулиці. Створення ландшафтного середовища для художнього конструювання дає дітям можливість працювати з різними матеріалами (пісок, сніг, каміння, гілки) під час прогулянок або на відкритому повітрі [19].

Створення такого середовища на території дитячого садка дозволяє дітям активно використовувати природні матеріали для побудови конструкцій. Наприклад, вони можуть будувати споруди з гілочок, камінців, піску, реалізуючи свої творчі ідеї в ландшафтному дизайні [29, с. 32].

Створення розвивального предметного середовища для занять художнім конструюванням вимагає комплексного підходу до організації простору як всередині приміщень, так і на вулиці. Такий підхід сприяє розвитку творчих здібностей у дітей, формуванню естетичних та практичних навичок, а також дає можливість дітям самостійно вибирати матеріали та способи їх використання. Важливо, щоб середовище було змінним, забезпечувало дітям можливість експериментувати та реалізовувати свої ідеї, тим самим підтримуючи і розвиваючи їх творчий потенціал.

Отже, на основі результатів, отриманих на констатувальному етапі дослідження, здійсненого щодо цього аналізу ми виокремили низку педагогічних умов. На нашу думку, вони здатні визначати найбільший вплив на ефективність процесу формування у випускників закладу дошкільної освіти досвіду спільної діяльності за використання педагогічного потенціалу художньої праці.

2.3. Методичні матеріали щодо забезпечення педагогічних умов формування досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці

Проведене нами дослідження щодо перевірки педагогічної роботи вихователів з формування у дітей 6-7 років умінь спільної діяльності у заняттях художньою працею встановило, що даний процес не має належної ефективності. У переважній більшості дітей належним чином не сформовані навички міжособистісного спілкування. У колективній діяльності педагогом не ураховуються інтереси дітей до створення ними мікрогруп за уподобаннями спільної праці стосовно. З'ясовано також, що самі заняття художньою працею не завжди проводяться в умовах, які б дозволяли дітям самостійно, за наявності необхідних матеріалів для роботи, працювати із задоволенням.

Саме тому ми розробили й теоретично обґрунтували три зазначені вище педагогічні умови, у яких би ураховувався кожен із напрямів подальшої формувальної експериментальної роботи на базі даного закладу дошкільної освіти.

Розглянемо більш детально зміст пропонованої роботи за кожною із педагогічних умов організації спільної діяльності у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці.

Перша педагогічна умова. Використання потенціалу занять з художньої праці щодо набуття дітьми передшкільного віку досвіду спільної діяльності.

З огляду на роль педагога в організації спільної діяльності дітей, ми розробили *майстер-клас для вихователів «Розвиток командної роботи через художню працю»*. За О. Половіною, ручна праця повинна інтегруватися з мистецтвом та природознавством для створення комплексного впливу на дитину.

Мета майстер-класу: ознайомити вихователів із методикою створення простих іграшок із природних і вторинних матеріалів, продемонструвати, як об'єднати дітей навколо виготовлення поробки, навчати їх планувати та спільними зусиллями виконувати творчий задум.

Хід майстер-класу. Педагог-ведучий показує етапи створення виробу – виготовлення фігурки тварини з тканини та гудзиків. Вихователі працюють у командах, створюючи власну іграшку за запропонованим зразком або власним задумом. Кожна група презентує свою роботу та пояснює, як вона може бути використана в ЗДО та яких навичок групової роботи вони набули.

Цей захід сприятиме підвищенню професійного рівня вихователів, він надихне їх на креативну організацію художньої ручної праці в освітньому процесі закладу освіти.

Також для педагогів нами розроблено конспект *семінару-практикуму «Як збагатити досвід соціальних відносин дітей 6-7 років»*.

Мета семінару-практикуму: підвищення професійної компетентності педагогів, розвиток інтелектуальної ініціативи; ознайомлення вихователів із сучасними технологіями соціалізації дітей, формування у них навичок соціальних комунікацій та соціального досвіду.

Семінар-практикум складався з трьох частин:

1. Ввідна частина. На початку роботи варто провести методичку «Дерево побажань» з тим, щоб з'ясувати очікування учасників від заходу та стосовно можливостей свого професійного зростання.

2. Теоретична частина. *Доповідь методиста ЗДО «Сучасні підходи до формування досвіду спільної діяльності у дошкільників»*.

Мета: ознайомити присутніх із висвітленням проблеми набуття дітьми навичок і досвіду спільної діяльності у різних формах життєдіяльності.

Виступ вихователя «Коллективні форми роботи дітей 6-7 років як основа майбутніх умінь шкільного навчання». У своєму виступі педагог знайомить присутніх з досвідом підготовки дітей до навчання у початковій школі. Він зазначає доцільність використання потенціалу самостійної

діяльності дітей, форм вільного спілкування та гри щодо набуття дітьми умінь гармонійних і толерантних відносин.

Також на реалізацію цієї педагогічної умови нами було розроблено **методичні рекомендації вихователям** (дод. Д). У них ми звертаємо увагу на важливість проблеми формування у дітей навичок спільної діяльності та умінь комунікування. Ми вказуємо на те, що такі навички визначаються важливими дітям як майбутнім першокласникам.

Наголошуємо на доцільності використання потенціалу занять художньо-продуктивними видами діяльності, оскільки переважна більшість із них передбачає колективну форму роботи. Також доцільно дотримуватися етапів її проведення, що сприятиме як організації самого трудового процесу, так і надає змогу ефективно організувати роботу. Радимо педагогам запроваджувати ігровий підхід та прийоми мотивації дітей до занять художньою працею з тим, щоб налагодити позитивну атмосферу та дружні стосунки дітей під час спільної роботи.

Друга педагогічна умова. Забезпечення організаційних і методичних основ спільної діяльності дітей передшкільного віку на заняттях з художньої праці.

На реалізацію цієї педагогічної умови нами розроблено **комплекс занять з художньої праці** та дитячого дизайну (художнього конструювання) (дод. Є).

Мета комплексу занять: розвиток навичок спільної діяльності у дітей старшого дошкільного віку за всіма показниками в художній праці.

Завдання комплексу занять:

1. Стимулювати в дітей готовність до спілкування та бажання вступати в діалог у художньо-творчій діяльності.
2. Розширити комунікативний досвід дітей у різних ситуаціях спілкування (прохання, подяка, висловлення своєї думки, заперечення), розвиток норм мовленнєвої поведінки в художній праці.
3. Створити умови для плідної комунікативної співпраці дітей у

спільній художній праці.

Розроблено перспективний план занять із розвитку спільної діяльності у дітей у художньо-творчій діяльності (художня праця, конструювання та образотворча діяльність), у якому відображено тематику 10 занять:

1. Зимовий ліс – пейзаж (акварель).
2. Матусі любої портрет – портрет (олівець, гуаш).
3. Перші весняні квіти – аплікація з елементами малювання.
4. Акваріум – художнє конструювання (дитячий дизайн).
5. Розмалюю писанку – декоративне малювання, орнаментика.
6. Подорож у космос – конструювання.
7. Метелики – відтиск (монотипія).
8. Українська вишиванка – декоративне малювання, орнаментика.
9. Комаха-сонечко – малювання пальчиком (нетрадиційні техніки малювання).
10. Літо – пейзаж (акварель).

Зупинимось більш детально на аналізі *заняття на тему «Акваріум»* (художнє конструювання, дитячий дизайн).

Мета заняття: вправляти дітей в уміннях пошуку нетрадиційних елементів створення художнього образу; вправляти в умінні самоорганізовуватися у роботі колективного характеру; удосконалювати навички конструювання та декорування готового виробу.

До початку творчого процесу важливо мотивувати дітей незвичним характером роботи, оскільки образи мешканців акваріуму можуть бути самими незвичними – від фантастичних китайських рибок-карпів, яких діти розглядали в енциклопедії, до пропонованих ними образів. Під час роботи вихователь має звертати увагу на те, щоб усі діти включалися не тільки до практичної роботи, але й пропонували свої ідеї, вислуховували пропозиції інших, працювали злагоджено й творчо.

Зазначимо, що методи, які стимулюють образотворчу роботу дітей старшого дошкільного віку, мають бути спрямовані на активізацію

сприйняття творів мистецтва, співтворчість, створення проблемних ситуацій, широке включення ігрових прийомів; на збагачення змісту творчих завдань. Особлива роль у цьому процесі належить педагогу, його художній культурі, вмінню створювати уявну ситуацію, вводити в неї дитину.

Синтез мистецтв і взаємодія видів художньої діяльності значно збагачують процес образотворчої творчості дитини. Художній досвід, отриманий дітьми в процесі колективної творчості, використовується ними в самостійній творчості. Діючи за своєю ініціативою, дитина ніби утверджується в тому, чого вона навчилася. У процесі таких занять особливо яскраво проявляються індивідуальні здібності кожного, виникають уподобання, інтерес до тих чи інших мистецьких матеріалів, різні форми спілкування.

***Третя педагогічна умова.* Створення ефективного розвивального середовища для формування в дітей передшкільного віку досвіду спільної діяльності на заняттях з художньої праці.**

Предметно-розвивальне середовище має значний вплив на організацію спільної діяльності дітей. Воно повинно бути різноманітним і стимулювати творчість дітей, надавати їм можливість для експериментів і самовираження, а також забезпечувати безпеку та доступність матеріалів. Середовище повинно підтримувати не лише індивідуальну, а й колективну діяльність дітей. Ось кілька варіантів створення такого середовища:

1) майстерні й художні студії. Приміщення, де діти можуть працювати разом, створюючи спільні вироби. Важливо, щоб матеріали були організовані так, щоб кожен мав доступ до необхідного.

2) рекреаційні зони. Простір для відпочинку і роздумів, де діти можуть обговорювати свої ідеї, планувати подальші етапи роботи.

3) інструменти та матеріали. Важливо мати різноманітні матеріали для творчості – папір, картон, тканини, природні матеріали, а також інструменти, що дають змогу створювати різноманітні конструкції (ножиці, пістолети для клею, фарби, кисті, нитки, голки тощо).

4) мобільні елементи середовища. Легко змінні елементи для конструювання, які можна переміщувати і трансформувати залежно від теми заняття або проекту.

5) групова робота. Оформлення робочих місць, яке сприяє взаємодії дітей – кілька столів, на яких діти можуть працювати в групах. Під час роботи важливо вчити дітей комунікації, плануванню та розподілу обов'язків.

Нами розроблено *рекомендації щодо організації куточка ліплення*, в якому можуть проводитися групові та самостійні заняття дітей (дод. Ж).

Також укладено *порадник* (на основі державних законодавчо-нормативних документів та інших матеріалів) щодо норм обладнання середовища перебування дітей у ЗДО та умов їхньої діяльності, розміщений у дод. К.

У даному документі ми звертаємо увагу на те, що кімната для групових занять дітей, згідно з документом «Державні будівельні норми України (ДБН В.2.2-4:2018) «Будинки і споруди. Заклади освіти» повинна бути розрахована на загальну кількість дітей, які перебувають у закладі дошкільної освіти у певній віковій групі. У ряді інших документів звертається увага на те, що предметно-розвивальне середовище повинно сприяти забезпеченню якості дошкільної освіти стосовно соціально-комунікативного та творчого розвитку дитини. У своєму Пораднику ми надаємо розроблену науковцями систему критеріїв оцінки ефективності розвивального середовища.

Таким чином, до кожної із розроблених педагогічних умов дібрано методичний супровід. До нього увійшла низка форм роботи з дошкільниками, що сприятиме набуттю ними досвіду спільної діяльності. Також нами дібрано ряд форм роботи з педагогами ЗДО та розроблено методичні рекомендації щодо підвищення рівня їхньої компетентності у питаннях соціалізації дітей 6-7 років; реалізації потенціалу художньої праці щодо організації спільної діяльності дошкільників.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Вивчення реального стану практики закладу дошкільної освіти у з'ясуванні питання ефективності її у соціалізації дошкільників, формування у них навичок спільної діяльності в їхніх заняттях видами продуктивної діяльності, зокрема – художньою працею, потребувало проведення експериментальної роботи. Для цього нами було розроблено відповідний діагностичний інструментарій. Робота проводилася у двох напрямках – з дітьми передшкільного віку та вихователями закладу дошкільної освіти. З тим, щоб отримати максимально достовірні дані про готовність педагогів до використання потенціалу художньої праці у формуванні в майбутніх першокласників досвіду спільної діяльності, ми залучили усіх вихователів садка до участі в експериментальній роботі.

Для проведення роботи з дітьми було розроблено критерії та показники сформованості у них навичок спільної діяльності засобами художньої праці – когнітивний, емоційний та діяльнісний, конкретизованими у відповідних показниках. За кожним із критеріїв нами було дібрано емпіричні методи, такі як: індивідуальна бесіда, малюнковий тест «Вивчення навичок культури спілкування у взаємодії з однолітками», колективна бесіда, спостереження, діагностична методика «Саморобка», спостереження за поведінковими проявами дітей стосовно однолітків у процесі створення аплікації до казки «Рукавичка».

Як визначили результати методик, проведених з дітьми, вони включаються до занять художньою працею переважно як виконавці. Вони не повна можуть виявити свої соціально-комунікативні уміння, особистісні якості. Характер роботи дітей не визначає усталеності щодо спільних основ та поступового переходу їх у колективні форми діяльності, чого потребуватиме надалі організаційна практика шкільного навчання.

Переважає більшість дітей безініціативна у творчих контактах з однолітками у створенні виробу. Вони орієнтуються тільки на вказівки

дорослого та його коментарі щодо перебігу роботи. Лише $\frac{1}{4}$ вихованців старшої групи виявили здатність до постановки завдань роботи у групах за власної ініціативи. Третина з усіх дітей групи здатна дослухатися до думки однолітка у спільній діяльності. Характер діяльності дошкільників не набув належного рівня спільності, виявляючи риси «працюємо поруч, але не разом».

За результатами проведених методик діагностування дітей 6-7 років засобами було виявлено відсоткові результати стосовно рівнів сформованості у них досвіду спільної діяльності (високий, середній, низький) та надано характеристику кожного із рівнів.

З'ясовано, що вихователі в організації роботи дітей не дотримуються етапності розвитку її як спільної. Вихователь використовує різні нетрадиційні форми роботи в продуктивних видах діяльності, організовує виставки предметів мистецтва (міні-вернісажі), долучає дітей до культури рідного краю, організовує ігри, що знайомлять із кольором, відтінками кольору. У педагога ЗДО спланована й проводиться індивідуальна робота з дітьми, враховуються статево-рольові відмінності, індивідуальні схильності та інтереси.

На основі отриманих результатів констатувального експерименту нами було розроблено три педагогічні умови, спрямовані на оптимізацію процесу формування у дітей передшкільного віку досвіду спільної діяльності засобами художньої праці.

До кожної з цих умов розроблено або дібрано відповідний методичний супровід, який включає форми роботи з дітьми, що стосується формування у них навичок комунікацій у процесі спільної праці, набуття досвіду розподілу частин роботи в заняттях художньою працею. Для педагогів було розроблено методичні рекомендації, матеріали семінар-практикуму та майстер-класу. Усі ці заходи передбачали ознайомлення педагогів із новаціями у роботі, яка стосується формування у дітей соціально-комунікативних навичок.

ВИСНОВКИ

У результаті вивчення на теоретичному та емпіричному рівнях наукової проблеми щодо формування досвіду спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці за попередньо висунутими завданнями ми дійшли до таких висновків.

За першим завданням нами проаналізовано теоретичні основи проблеми спільної діяльності, яка знайшла відображення в наукових дослідженнях багатьох педагогів і психологів, які вивчали розвиток спільної діяльності у старших дошкільників у процесі ігор, трудової, творчої діяльності. З'ясовано, що розвиток навичок співпраці вимагає серйозних педагогічних зусиль з боку дорослого і має здійснюватися як поетапно для вирішення завдань, що ускладнюються педагогом та дітьми у процесі діяльності.

Спілкування є важливим складником успішності кожної людини. Найбільш інтенсивний розвиток комунікативних умінь дитини проходить у дошкільний період, а перший досвід спілкування багато в чому визначає характер ставлення до себе та інших, до світу загалом.

Діяльність – це специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього світу, в тому числі самого себе та умов свого існування. Спільна діяльність – це організована система діяльності взаємодії індивідів, спрямована на доцільне виробництво предметів матеріальної та духовної культури. Ця діяльність передбачає акти обміну діями, операціями, а також вербальними та невербальними сигналами цих дій та операцій між дорослим і дитиною та між самими дітьми у процесі формування діяльності. Ці акти пов'язані як із змістом самої діяльності, так та з процедурами взаємодії між учасниками навчання.

З'ясовано, що виділяють два види організації спільної діяльності дошкільників: розподіл діяльності за ролями (розподіл функцій) та підпорядкування дій правилам (розподіл матеріалу).

Середовищем особистісного й соціального зростання для дитини є сім'я та дитячий садок. У сім'ї та у дитячому колективі дитина вперше пізнає себе та світ, що її оточує, формується позитивне ставлення до різних видів діяльності: ігрової, навчальної, пізнавальної, соціально-комунікативної тощо. У процесі взаємодії дітей закладаються основи їх спільної діяльності, яка надалі, у більш старший віковий період, набуває рис колективної.

Нами розкрито особливості формування досвіду спільної діяльності стосовно дітей передшкільного віку. Зазначено, що досвід, який набувається дитиною у процесі діяльності, є практичним, комунікативним, пізнавальним.

За другим завданням ми схарактеризували художню працю як засіб організації та забезпечення спільної діяльності у старших дошкільників. Художня праця – перетворююча, творча, соціально-мотивована діяльність, спрямована на створення конкретного продукту, що гармонійно поєднує функціональні та естетичні властивості, долучаючись до вічних загальнолюдських цінностей (краси, доброти, істини). Вона дозволяє реалізовувати потребу у спілкуванні дітям дошкільного віку. Колективна робота дітей у художній праці збагачує їхній соціальний досвід, допомагає узгоджувати свої інтереси з інтересами інших, вчить представляти результати своєї праці оточуючим. В основному художня праця реалізується через фронтальний спосіб організації спільної діяльності.

Колективна робота в галузі художньої діяльності може надати дітям можливість отримати практичний досвід соціалізації та моральних відносин. Цей вид організації роботи дітей передбачає вміння спілкуватися, домовлятися. У проведенні цієї роботи доцільно використовувати спеціальні ігри, які б сприяли розвитку в дошкільників навичок спілкування. Важливе місце в організації колективної діяльності старших дошкільників має бути відведене плануванню роботи з метою забезпечення системності та якості освітнього процесу з художньо-естетичного та соціально-особистісного розвитку дітей.

За третім завданням нами розроблено та теоретично обґрунтовано

критерії і показники сформованості навичок спільної діяльності старших дошкільників у художній праці. Такими критеріями є: когнітивний з показниками: наявність уявлень та суджень про дружбу та взаємодопомогу, сформованість знань про правила підтримки спільної діяльності; емоційний критерій з такими якісними характеристиками, як: наявність позитивних емоцій під час комунікації та спільних дій у різних видах продуктивної діяльності, прояви інтересу до занять художньою працею; діяльнісний з показниками: дотримання соціальних норм і цінностей при взаємодії з однолітками, уміння стримувати негативні емоції у процесі комунікації та колективних дій, уміння конструктивних дій у художньо-продуктивній діяльності (художня праця). До кожного із розроблених критеріїв і показників було дібрано відповідні методики діагностування та проведено їх з дітьми 6-7 років. На цій основі виявлено та схарактеризовано три рівні сформованості досвіду спільної діяльності дітей передшкільного віку засобами художньої праці: високий, середній, низький.

За результатами проведеного експерименту встановлено недостатню ефективність роботи вихователів щодо формування у випускників ЗДО засад спільної діяльності у контексті їхньої соціалізації та набуття умінь соціальної комунікації. У педагога спланована і проводиться індивідуальна робота з дітьми, враховуються статево-рольові відмінності, індивідуальні схильності та інтереси. Проте, вихователями часто використовуються застарілі підходи до роботи з дітьми. Виявлено обмеженість методичних знань педагогів стосовно сучасних технологій соціально-особистісного розвитку дошкільників.

Аналіз результатів анкетування показав, що вихователі систематично організовують і проводять спільну діяльність дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці. Проте, на заняттях діти не сповна можуть виявити свої соціально-комунікативні уміння, особистісні якості. До створення кінцевого продукту їх спонукає більшою мірою соціальна

значущість створеного, результат творчої діяльності та керівництво вихователя.

За четвертим завданням нами розроблено педагогічні умови формування досвіду спільної діяльності у дітей передшкільного віку засобами художньої праці, а саме: використання потенціалу занять з художньої праці щодо набуття дітьми передшкільного віку досвіду спільної діяльності; забезпечення організаційних і методичних основ спільної діяльності дітей передшкільного віку на заняттях з художньої праці; створення ефективного розвивального середовища для формування в дітей досвіду спільної діяльності на заняттях з художньої праці.

З метою підвищення ефективності роботи педагога у його проведенні занять художньою працею з огляду на надання їм колективного характеру, нами було розроблено комплекс занять. Він спроектований з урахуванням вимог освітньої програми дошкільної освіти та виявлених нами педагогічних умов, які мають стимулювати розвиток спільної діяльності дітей. Форми роботи з дітьми стосуються формування у них навичок комунікацій у процесі спільної праці, набуття досвіду розподілу частин роботи в заняттях художньою працею.

Для педагогів було розроблено методичні рекомендації, матеріали семінар-практикуму та майстер-класу. Також нами розроблено методичні рекомендації вихователям щодо організації спільної діяльності старших дошкільників засобами художньої праці. Усі ці заходи передбачали ознайомлення педагогів із новаціями у роботі, яка стосується формування у дітей соціально-комунікативних навичок.

Проведене нами дослідження не розглядається як таке, що вичерпує усі аспекти обраної проблеми. Перспективи нашої подальшої наукової роботи будуть пов'язані із питаннями використання потенціалу художньо-продуктивної діяльності дошкільників 6-7 років щодо формування в них соціально-комунікативних умінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М. М. Формування соціальних міжособистісних відносин дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової. *Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*. Наукові записки кафедри педагогіки. Вип. XXXVII, 2014. С. 23 - 34.
2. Артюхова О. В. Соціально-комунікативний розвиток старших дошкільників як педагогічна проблема. Традиції та новації у сфері педагогіки та освіти. 2021. С. 12-16.
3. Бариленко Н. В. Становлення взаємовідносин у старших дошкільників у спільній діяльності. *Психологічний журнал*, №441. 2002. С. 17-20.
4. Барташнікова І.А., Барташніков О.О. Розвиток уяви і творчих здібностей у дітей 5-7 років. Тернопіль: Богдан, 1998. 85 с.
5. Безсонова О., Дудинська Л. Форми групової взаємодії дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. №2. С. 21-29.
6. Бесчасна Ю. М. Розвиток комунікативної взаємодії дітей п'ятого року життя в самостійній художньо-продуктивній діяльності. Методичні вказівки для вихователів закладів дошкільної освіти. Кваліф. робота (другого магістерського рівня); спец. 012 «дошкільна освіта». Кривий ріг, КДПУ. 2021. 75 с.
7. Бетіна А.О. Особливості соціального розвитку дошкільників в організованому ігровому просторі: дис. ... канд.. психол. наук. спец.19.00.07. Сімферополь. 2014. 222 с.
8. Беленька Г.В. Виховання елементів культури праці у дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1994. 22 с.
9. Белкіна Е. Світ мистецтва і дитина. *Дошкільне виховання*. 2010. №1. С. 4–5.

10. Богуш А.М. Варениця Л.О. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного віку та молодшого шкільного. Луганськ: Альма-матер, 2006. 126 с.
11. Борисова З.Н., Введенська Т.В. Виховання в праці. Київ: Рад. Школа. 1987. 140 с.
12. Борин Г.В. Розвиток творчого потенціалу особистості в процесі професійної підготовки студента до керівництва художньою працею дітей дошкільного віку. *Вісник Прикарпатського національного університету. Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2010. Вип. XXXVIII. С. 83-87.
13. Венгер Н.Ю. Дорога до розвитку творчості. *Дошкільне виховання*. 1982. №11. С. 32-38.
14. Взаємодія ДНЗ та сім'ї / уклад.: О. А. Рудік, І. В. Молодушкіна. Харків : Основа, 2013. 222 с.
15. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник для студ. вузів / За ред. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. НПУ ім. М. П. Драгоманова. 4-те вид., випр. й доповн. Київ : Каравела, 2014. 400 с.
16. Вінд Д.В. Художнє конструювання, моделювання та дизайн-діяльність – сучасні різновиди дитячої творчості. URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/3309>
17. Гавриш Н. Сучасне заняття: формальні, змістові, та структурні ознаки *Дошкільне виховання*. 2007. №8. С. 10-13.
18. Годунок Я. В., Горопаха Н. М. Формування дружніх стосунків дошкільників у колективній праці. *Актуальні проблеми дошкільної та корекційної освіти*. 2018 (1). С. 38-39.
19. Дитина. Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку. Київ: Освіта, 2020. 270 с.
20. Діти і соціум .Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія/ А.М.Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриштаін.; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2006. С. 53-56.

21. Дубравська Д. М. Основи психології. Львів.: Світ, 2001. 356 с.
22. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
23. Іванова В.В., Решетар М.М. Спільна діяльність як умова розвитку творчості в старшому дошкільному віці. URL: http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5367/1/Collaborative_activity_as_a_condition_for_the_development_of_creativity_in_older_preschool_age.pdf
24. Кавиліна Г. Особливості взаємодії дітей різновікової групи на заняттях з образотворчої діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* № 2. 2010. С. 60-65.
25. Кіршанова М., Костіна М. Роль гри в розвитку комунікативності у сучасних дітей дошкільного віку. URL: <https://articulus-info.ru/wp-content/uploads/2019/01/1-2019-TIN-KirshanovaKostina.pdf>
26. Ковальчук О. Б., Когут С. Я.. Основи психології та педагогіки: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 622 с.
27. Колеснік К., Комарівська Н., Присяжнюк Л., Стахова І. Значення спільної діяльності для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2022. 2(17). С. 127–138. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.260013>
28. Коломоєць Т.Г. Розвиток творчості дітей дошкільного віку на заняттях з художньої праці. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/710229/7/Коломоєць-стаття%20Т.Г.pdf>
29. Комарова Т. С. Образотворча діяльність в дитячому садку. Харків; Ранок, 2007. 176 с.
30. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ : Стилос, 2002. 336 с.
31. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості в дошкільному дитинстві: навч. посіб. для вузів. Київ:Освіта, 1998. 255 с.

32. Корж Т.М. Методичні рекомендації щодо формування предметно-практичної компетенції дітей дошкільного віку URL :

<http://repository.kristti.com.ua/handle/eiraise/282>

33. Косенчук О. Дитина у соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти. Дошкільне виховання. 2021. №4. С. 3-8.

34. Курінна С. М, Любчак В. О. Роль гри у соціальному становленні дитини дошкільного віку. Young Scientist. № 10.1 (50.1) October, 2017. С. 1-4.

35. Курінна С.М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності: дис. ... канд.пед.наук: спец. 13.00.05; Слов'янський державний педагогічний університет. Слов'янськ, 2004. 246 с.

36. Лендел В. Е. Образотворча діяльності як засіб формування потреби в спілкуванні у дошкільників. URL: http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5881/1/Fine_art_as_a_means_of_shaping_the_need_for_communication_among_preschoolers.pdf

37. Леонтьєв О. Вибрані психологічні праці. Особистість у психологічних дослідженнях. Хрестоматія / Упоряд.: О. Д. Кресан, О. І. Михайлова [та ін.]; За заг. ред. С. Д. Максименко , М. В. Папучі ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. 2-е вид., доп. і переробл. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2010. С. 120-122.

38. Літіченко О.Д. Ідеї трудового виховання дітей дошкільного віку у педагогічній пресі (50-80-ті роки ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ : Київ. унт імені Бориса Грінченка, 2018. 294 с.

39. Літіченко О. Д., Нурадінова К. А. Колективна взаємодія дітей старшого дошкільного віку у художньо-продуктивній діяльності. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*. 2022. С. 187-191.

40. Лотньова В.Є., Колесник Н.Є, Наумчук Т.В. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної та початкової

освіти. Збірник науково-методичних праць. Житомир : Ввд-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. 620 с.

41. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ : Вища школа, 1974. 355 с.

42. Матвієнко С. І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності: навч.-метод. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 106 с.

43. Матвієнко С. І. Сучасні підходи до запровадження дошкільної дизайн-освіти. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*. 2019. Випуск 8. С. 252–255.

44. Михальська С. А. Роль однолітків у формуванні дитини дошкільного віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Психологічні науки. Т. 2, В. 2. 2015. С.16-21.

45. Наумчук Т. Особливості психічного розвитку дітей дошкільного віку. URL:http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=387

46. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової ; Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота та ін. К. : Видавничий дім "Слово", 2010. 367 с.

47. Павелків Р. В. Вікова психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Кондор, 2011. 450 с.

48. Павленчик В. О. Співробітництво з однолітками. Аналіз результатів роботи педагога. *Дошкільне виховання*. 2000. № 3. С. 3-4.

49. Піроженко Т. Особистісний потенціал дитини дошкільного віку. URL : <http://ird.npu.edu.ua/files/24.pdf>

50. Піроженко Т. О., Карасьова, К. В., Соловйова Л. І. Ціннісні орієнтації дитини: тенденції розвитку. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. X.

Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія., 2013. с. 356–369.

51. Піроженко Т.О. Хартман О.Ю. Вчимося жити разом: парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6–7 років / упоряд. Слободян Т. С., Пономаренко В. С. Київ: Алатон. 2016. 32 с.

52. Пісарєва О. Особливості прояву ціннісних орієнтацій у спілкуванні старших дошкільників. *Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*. Наукові записки кафедри педагогіки. Вип. XXXVII, 2014. С. 45 – 54.

53. Платонова О.Г. Особливості становлення дитячого колективу в закладі дошкільної освіти. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*. Том 173 № 17. 2022. С. 80-86.

54. Поніманська Т.І. Дитина і соціум. *Дошкільне виховання*. 2004. № 8. С. 4-6.

55. Поніманська Т. І., Дичківська І. М., Козлюк О.А., Кузьмук Л. І. Соціальний розвиток дитини: старший дошкільний вік. Київ: Генеза, 2013. 88 с.

56. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.

57. Поніманська Т.І. Формування соціальної компетентності дитини. *Нова педагогічна думка*. 1998. № 2. С. 91-95.

58. Приходько Ю. О. Формування позитивних взаємин у дитячому колективі. Київ: Рад. школа, 1987. 124 с.

59. Психологія дитяча: навч.-метод. посіб. для самостійної роботи студентів денної форми навчання освітнього ступеня Бакалавр спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Укл. В. Іванова. Мукачево : МДУ. 2019. 104 с.

60. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві. автореф. дис. ... докт. пед. наук.

13.00.05 «Соціальна педагогіка»; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 45 с.

61. Розвиток дитини-дошкільника: сучасні підходи та освітні технології: Монографія. / За ред. І. І. Загорницької. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 272 с.

62. Савчин М. В., Василенко О. П. Вікова психологія: підр. для студ. Київ: Академвидав, 2005. 360 с.

63. Смолянко Ю., Ігнатенко А. Розвиток soft skills у дітей старшого дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. №6. С. 5–21. doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.6.3>

64. Терещенко О. П. Розвиток творчості старшого дошкільника в образотворчій діяльності. Київ, 2009. 112 с.

65. Туряниця Г. Е., Іванова В. В. Розвиток дитячої творчості у спільній діяльності в умовах педагогічного супроводу. http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5808/1/Development_of_children%27s_creativity_in_joint_activities_in_conditions_of_pedagogical_support.pdf С. 415-417.

ДОДАТКИ**Додаток А****Шановні працівники ЗДО!**

Просимо Вас щиро відповісти на запитання анкети. Ваші відверті відповіді допоможуть у практичному вивченні проблеми «Особливості організації спільної діяльності старших дошкільників засобами художньої праці»

I. Паспортичка

1.1. Ваша освіта _____

1.2. Ваш педагогічний стаж _____ років

1.3. Зазначте, будь-ласка, вікову групу ЗДО, з якою Ви працюєте _____

II. Спільна діяльність дітей старшого дошкільного віку в ЗДО

2.1. Як Ви розумієте сутність поняття «спільна діяльність дітей» _____

2.2. Чи вважаєте Ви за доцільне формування навичок спільної діяльності у старшому дошкільному віці?

A. Так;

B. Ні.

C. Ваш варіант

2.3. Яку увагу Ви приділяєте питанням згуртованості дітей у групі?

A. Велику;

B. Достатню;

C. Недостатню.

2.4. Як Ви проводите діагностику сформованості умінь спільної діяльності у старших дошкільників?

A. За новітніми методами;

B. За традиційними схемами;

С. Не проводжу взагалі.

2.5. Які діагностичні методи та прийоми використовуєте для виявлення сформованості умінь спільної діяльності у старших дошкільників?

III. Форми роботи з художньої праці в організації спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО

3.1. Які форми об'єднання дітей на заняттях з художньої праці використовуються Вами найчастіше, поставте їх за рейтингом (де 1 – найменше використовується, а 4 – найбільше)

А. парами

В. невеликими групами

С. всією групою

Д. кожний окремо для об'єднання в спільну композицію

3.2. Назвіть форми роботи з художньої праці, які Ви використовуєте в організації спільної діяльності дітей

3.3. Які ефективні заходи у продуктивній колективній діяльності Ви проводили протягом останнього місяця?

IV. Оцінка ефективності використання різних форм роботи з художньої праці в організації спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО

4.1. Оцініть рівень сформованості умінь спільної діяльності дітей Вашої групи.

А. Високий;

В. Достатній;

С. Належний.

4.2. Оцініть якість використання різних форм роботи з художньої праці щодо набуття дітьми дошкільного віку умінь спільної діяльності:

- A. Висока;
- B. Достатня;
- C. Належна;
- D. Недостатня.

4.3. Які труднощі у Вас виникають при використанні форм роботи з художньої праці у формуванні спільної діяльності ?

4.4. Як Ви їх долаєте?

ІНДИВІДУАЛЬНА БЕСІДА З ДІТЬМИ**щодо обізнаності їх із поняттям спільної діяльності з однолітками****Питальник**

1. Чи подобається тобі гратися спільно з друзями в ігри?
2. Тобі подобається спільно працювати з ними?
3. Як ти відчуваєш себе в спільній роботі:
 - Впевнено
 - Посередньо
 - Невпевнено
4. Чи доводилося тобі керувати роботою інших дітей? Чи слухалися вони тебе?
5. Чи подобається тобі, коли роботою керує інша дитина? Ти звик (-ла) слухати поради інших?
6. Кого з друзів ти поважаєш найбільше? З ким тобі подобається спільно працювати?
7. Чи вправний ти актор? Чи подобається тобі грати у виставах?
8. Як потрібно стримувати себе, якщо у тебе щось не виходить під час колективної роботи?
9. Чи «зриваєш» ти свій гнів на інших людях (дітях), якщо маєш невдачі у роботі?

Результати малюнкового тесту Г. Урунґасвої «Вивчення навичок культури спілкування у взаємодії з однолітками»

Perjirin Aprika

Torricinta Kipra

Қарғыс Бауған

Ғарғашымен Мәсім

ПИТАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ БЕСІДИ
З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
щодо з'ясування їхнього відношення
до спільних занять з художньою працею

1. Які заняття в дитячому садочку ви любляете найбільше за все?
2. Чи подобається вам заняття з художньої праці?
3. Чим ви займаєтесь на цих заняттях?
4. Чи подобається вам працювати спільно (разом)?
5. Чи вважаєте ви свою працю важливою для інших?
6. Як ви любляете більше працювати: спільно чи самі?
7. Що подобається вам у спільній роботі?
8. Наскільки дружно ви можете працювати?

**Методичні рекомендації вихователям
щодо організації спільної діяльності дітей 6-7 років
у їхніх заняттях художньою працею**

1. Шановні педагоги, серед сучасних інтеграційних процесів у світовому соціумі проблема налагодження доброзичливих, ділових стосунків, уміння працювати в команді тощо визначається як одна із важливих. Зверніть увагу на те, щоб соціалізуючий потенціал кожної із проведених вами форм освітньої діяльності позитивно позначався на формуванні у майбутніх школярів умінь співпраці, співробітництва, колективізму.

2. Використовуйте можливості колективної роботи дітей у художньо-продуктивних видах діяльності. Як правило, там можливі до організації фронтальний та підгруповий способи, які надають дітям можливість творчо взаємодіяти, ставити поточні завдання у роботі та знаходити шляхи до їх реалізації.

3. Організуйте діяльність дітей за етапами, які сприятимуть розвитку у них співробітництва. Такими етапами є: створення атмосфери живого інтересу дітей до ситуацій співробітництва на занятті; коригування позитивної мотиваційної основи для проявів співробітництва у природному збагаченні комунікацій дітей, встановлення міжособистісної взаємодії; підтримка мовленнєвих конструкцій, спрямованих на налагодження ділових та колективістських стосунків.

4. В організації спільної діяльності дітей використовуйте варіативність у виявленні ними набутого досвіду співробітництва, наприклад зміни складу учасників груп; зміна постановки завдань роботи тощо.

5. Запроваджуйте ігровий підхід в організації роботи дітей, у постановці мети роботи. Підтримуйте дружні прояви, які зумовлені специфікою гри.

6. Важливу роль у встановленні спільного характеру діяльності дітей у заняттях художньою працею відіграє суспільна значущість такої роботи. Вона об'єднує, згуртовує дітей у важливій справі. Звертає увагу дітей на громадянське, патріотичне значення їхньої роботи. Застосовуйте форми дитячого волонтерства.

Методичні основи організації роботи з дітьми старшого дошкільного віку (5-6 років)

Цілі:

- Розвиток просторової уяви.
- Сприяння розвитку дрібної моторики.
- Ознайомлення з різними матеріалами для конструювання.
- Формування навичок планування й оцінки власної роботи.

Приклад завдання:

Тема: «Будуємо власне місто»

Мета: навчити дітей створювати об'ємні конструкції, розвивати уяву щодо архітектури та організації простору.

Матеріали: картон, дерев'яні палички, пластилін, кольорові тканини, папір, клей, ножиці.

Інструкція:

- Діти отримують завдання побудувати уявне місто з різними об'єктами (будинки, парки, дороги, мости).
- Педагог заохочує дітей до створення інфраструктури міста, показуючи різні техніки роботи з матеріалами.
- Діти працюють індивідуально або в групах, створюючи елементи своїх будівель і розташовуючи їх у просторі.
- Наприкінці заняття діти презентують свої «міста», обговорюють ідеї один одного.

Педагог має стимулювати дітей до використання різних матеріалів, заохочувати експерименти з формами та структурами.

Календарне планування роботи вихователя колективних видів художньої праці

Перший тиждень: Вступ до теми. Осінні барви

Ціль: Ознайомити дітей із кольоровою палітрою осені та навчити працювати з папером і пластиліном.

- **Понеділок:**
Заняття: "Осінні дерева"
 - Техніка: Аплікація з кольорового паперу.
 - Матеріали: Кольоровий папір, клей, ножиці.
 - Завдання: Створити зображення осіннього дерева, використовуючи геометричні форми.
- **Середа:**
Практична робота: "Пластилінові листочки"
 - Техніка: Ліплення з пластиліну.
 - Матеріали: Пластилін, дощечки для ліплення.
 - Завдання: Виліпити листочки різної форми та кольору.
- **П'ятниця:**
Творчий проєкт: "Осінній килимок"
 - Техніка: Колективна робота.
 - Матеріали: Тканина, клей, кольорові вирізки з паперу, природні матеріали.
 - Завдання: Разом створити "килимок" із осінніх елементів.

Другий тиждень: Казкові герої в творчості

Ціль: Розвивати фантазію через створення казкових персонажів.

- **Вівторок:**
Заняття: "Казкові звірята"
 - Техніка: Ліплення з солоного тіста.
 - Матеріали: Солоне тісто, фарби, пензлики.
 - Завдання: Створити улюбленого казкового героя.
- **Четвер:**
Практична робота: "Рукавички для казки"
 - Техніка: Малювання на тканині.
 - Матеріали: Рукавички, фарби для тканини, пензлики.
 - Завдання: Розмалювати рукавички для казкової вистави.

Третій тиждень: Майструємо своїми руками

Ціль: Навчити дітей працювати з різними матеріалами для створення поробок.

- Понеділок:
Заняття: "Будиночок для ляльки"
 - Техніка: Конструювання.
 - Матеріали: Картонні коробки, папір, стрічки, клей, ножиці.
 - Завдання: Зробити маленький будиночок для улюбленої іграшки.
- Середа:
Практична робота: "Фігурки з ниток"
 - Техніка: Робота з нитками.
 - Матеріали: Нитки, клей, повітряні кульки.
 - Завдання: Створити нитяні фігурки (кульки, сердечка).
- П'ятниця:
Творчий проєкт: "Веселі звірята"
 - Техніка: Створення об'ємних поробок.
 - Матеріали: Пластикові стаканчики, папір, фетр, фарби.
 - Завдання: Перетворити стаканчики на звіряток.

Четвертий тиждень: Святкові прикраси

Ціль: Підготовка до свят, формування командної роботи.

- Вівторок:
Заняття: "Святкова гірлянда"
 - Техніка: Вирізання та склеювання.
 - Матеріали: Кольоровий папір, ножиці, нитки.
 - Завдання: Зробити гірлянду для прикрашання групи.
- Четвер:
Практична робота: "Запрошення на свято"
 - Техніка: Малювання та аплікація.
 - Матеріали: Картон, фарби, клей, блискітки.
 - Завдання: Створити святкові запрошення.

Заключний день місяця:

Виставка творчих робіт:

- Презентація виробів дітей для батьків і педагогів.
- Спільне обговорення та вручення символічних нагород дітям за активну участь.

Організація предметно-просторового середовища для колективних занять дітей ліпленням

Створення куточка ліплення: основні вимоги та поради

1. Окреме, добре організоване місце.

Куточок ліплення повинен бути спеціально відведеним місцем у груповій кімнаті чи іншому приміщенні. Це місце має бути зручним для роботи, організованим таким чином, щоб дитина могла легко знайти все необхідне для ліплення. Важливо, щоб на цьому місці було забезпечено комфорт та порядок.

Куточок ліплення може включати:

- Столик та стільці відповідного розміру для дітей.
- Полиці або шафки для зберігання матеріалів і інструментів.
- Підставки та серветки для зручності роботи.

2. Матеріали для ліплення.

Для занять художнім конструюванням необхідно мати широкий вибір матеріалів. Вони повинні бути безпечними для дітей, зручними для використання і різноманітними за текстурою та кольором. До основних матеріалів для ліплення можна віднести:

Пластилін або глина – найбільш популярні матеріали для ліплення, з ними працювати легко та приємно. Пластилін можна використовувати для створення різних фігурок, об'ємних композицій, вивчення кольору та форм.

Глина – має більш природну текстуру, і процес роботи з нею зазвичай включає більше тактильних відчуттів. Вона також дає можливість дітям працювати з більш складними формами.

Інструменти для ліплення – маленькі лопатки, ножі для різання, валики, стеки, трафарети. Це дозволяє дітям працювати з різними техніками та створювати деталі з різних матеріалів.

Інші допоміжні матеріали – наприклад, кольорові нитки, камінці, гудзики, які можна використовувати для декорування готових виробів.

3. Доступність і порядок.

Усі матеріали мають бути легко доступними для дітей, але водночас організованими та акуратно розкладеними. Кожен інструмент і матеріал повинні мати своє місце. Завдяки цьому дитина навчиться самостійно знаходити необхідне, що також сприяє розвитку її організаторських здібностей.

Один із варіантів організації місця – це використання пластикових або

дерев'яних ящиків і контейнерів для зберігання дрібних матеріалів. Важливо забезпечити наявність контейнерів для сміття та для використаних матеріалів, щоб після кожного заняття можна було швидко навести порядок.

4. Безпека. Особлива увага повинна бути приділена безпеці дитини. Всі матеріали повинні бути нетоксичними, безпечними для здоров'я дітей, а інструменти – мати округлі краї, щоб уникнути травм. Крім того, важливо забезпечити постійний нагляд дорослого під час занять, особливо коли діти працюють з гострими інструментами або великими шматками матеріалу.

5. Візуальний простір і естетика. Куточок ліплення має бути привабливим для дітей. Яскраві кольори, цікаві ілюстрації, художні роботи дітей на стінах можуть сприяти створенню творчої атмосфери. Можна оформити куточок у вигляді тематичного простору, наприклад, «майстерня скульптора» або «казкова ліплянка», що додасть мотивації до творчої роботи.

Візуалізація куточка ліплення у програмі Canva

Куточок ліплення є важливим елементом предметно-розвивального середовища, яке не лише підтримує, але й стимулює творчий розвиток дітей. Завдяки правильно організованому простору, різноманітним матеріалам і активній участі педагога, ліплення стає чудовим засобом розвитку дрібної моторики, уяви та емоційної сфери малюків. Створення куточка ліплення – це важливий крок до формування у дітей цілісної творчої особистості на набуття навичок спільної діяльності.

**Законодавчо-нормативна та інструктивна база
для організації предметно-розвивального середовища у ЗДО для занять
дітей художньою працею**

1. Закон України «Про дошкільну освіту» 2024 р.

Внутрішня система забезпечення якості дошкільної освіти включає:

створення в закладі дошкільної освіти безпечного, здорового та інклюзивного чи спеціального освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування, у тому числі забезпечення наявності ресурсів (ігрових, дидактичних, науково-методичних, матеріально-технічних, інформаційних тощо), необхідних для виконання державного стандарту;

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>

2. Державні будівельні норми України (ДБН В.2.2-4:2018) «Будинки і споруди. Заклади освіти» с.12

«Кімнату ручної праці (образотворчого мистецтва) площею не менше ніж 42 м квадратних допускається передбачати у дитячих садках і яслах-садках місткістю понад 100 місць.

https://architect-zt.gov.ua/files/pdfs/DBN_V.2.2-4-2018.pdf

3. «Критерії якості дошкільної освіти. Звіт за результатами дослідження в межах міжнародного проекту «Міжнародні критерії якості дошкільних освітніх програм» 2019 р.

Якісна дошкільна освіта та догляд мають бути зорієнтовані на дитину; діти навчаються краще у середовищі, що забезпечує участь дитини та її інтерес до пізнання, вибір видів діяльності та матеріалів, безпеку, можливість для дітей розвивати свій соціальний, культурний та фізичний потенціал. С.50

Освітнє середовище має сприяти успіху всіх дітей відповідно до їхніх індивідуальних особливостей. Середовище групи має забезпечувати можливості для дітей з різними здібностями, життєвим досвідом, культурою, мовою спілкування, уподобаннями тощо. С. 51

Маленькі діти навчаються взаємодії через контакти з іншими людьми, передусім через розуміння того, який тон голосу і вираз обличчя співрозмовника. Вони пізнають світ через відчуття — дотик, зір, слух, смак і нюх. Для того, щоб дошкільнята могли вільно дослідити своє середовище, взаємодіяти з іншими, розвивати почуття власного «Я» і набувати впевненості в собі, необхідна емоційна і фізична безпека. Взаємодія є ключовим чинником, який визначає, орієнтацію навчання на дитину чи на педагога/дорослих. Саме стиль взаємодії педагога з дітьми може продемонструвати його уявлення про дітей. коли взаємодія в групі

відбувається переважно у формі діалогів з дітьми, обміну знаннями та ідеями, тоді можна стверджувати, що педагог сприймає дітей як активних членів суспільства, здатних активно творити власні знання. А коли взаємодія ініціюється і контролюється педагогом лише як спосіб перевірити знання дітей, вихованці розглядаються як об'єкти трансляції інформації, а не активні суб'єкти освітнього процесу. С. 53.

<https://psychologdcpp.in.ua/wp-content/uploads/2020/06/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0-2-2.pdf>

- 4. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О. Д. Рейпольська, І. М. Гудим, Л. І. Зайцева, І. В. Луценко, В. О. Луценко, Г. Г. Цветкова ; за ред. О. Д. Рейпольської. — Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. — 222 с.**

На основі базових властивостей розвивального освітнього середовища теоретично визначають систему критеріїв оцінки ефективності його функціонування: 1) можливості освітнього середовища забезпечити гармонійний розвиток дітей; 2) результативність творчої та дослідницької діяльності дітей; 3) створення умов для самореалізації особистості в творчій діяльності; 4) здатність середовища задовольнити комплекс потреб дитини і сформувати в неї систему соціальних і духовних цінностей. С. 57

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729031/1/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%94%20%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83%20%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>